

Original Research Paper

A qualitative study of the role of higher education in the participation of women in civil and social institutions

Nasim Mahboubi Sharita Panahi¹, Javad Maddahi^{2*}, Hossein Heidari³, Saeed Kabiri⁴

¹ Graduated in Women's Studies, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran

² PhD in Sociology, Kharazmi University, Tehran, Iran

³ Assistant Professor of Sociology, Institute of Humanities and Social Studies, ACECR, Tehran, Iran

⁴ Assistant Professor of Sociology, Department of Social Studies, Institute for Cultural, Social and Civilization Studies, Tehran, Iran

ARTICLE INFO

Received: Jan. 23, 2023

Revised: May. 9, 2023

Accepted: Jun. 10, 2023

KEYWORDS

women
civil institutions
higher education
activism
empowerment

* Corresponding Author

✉ nassimasharyat@gmail.com

☎ +98 21 88693348

Copyright:

© The authors retain the copyright and full publishing rights. This is an open access article under the [CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) license.

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

ABSTRACT

Women's participation in the economic, social and political life is one of the indicators for measuring the level of development of societies. But the presence of women in society and civil institutions always faces limitations due to the traditional culture and the prominent role of men and their resistance to handing over their power to women. In the meantime, women's education and their strong presence in higher education have been able to neutralize some of these obstacles. The purpose of this research with qualitative method is an attempt to explain the role and place of higher education in women's participation in civil and social institutions and opportunities and challenges they face. The study is conducted through semi-structured interviews based on grounded theory. The research population is women with higher education and working in Tehran. Altogether 19 people were selected and interviewed through the theoretical sampling method. Accordingly, 8 main categories and one core category were extracted through the data coding system: widespread representation of social responsibility, moral activism, expansion of collective conscience and individual empowerment, generalized financial and occupational restrictions of civil institutions, multifaceted social life, socio-economic challenges for women, limiting socialization and non-skill training, structural-political challenges of civil institutions, changing gender appearances and rejecting stereotypes of femininity and promoting self-efficacy and participation. The results showed that although there are many challenges and obstacles for women's participation in civil and social institutions, but reviving the collective conscience and restoring their social responsibility, women can overcome the obstacles and follow the path of empowerment.

INTRODUCTION

Women are one of the important forces of change in the contemporary world. In recent decades in Iran, despite the change in traditional roles and increase in women's demand for higher education, which can be considered as a prelude to further advancement and success, other advances of women have not been proportionate to their academic success. As such, in terms of quality and especially in the field of employment and social situations, as one of the important manifestations of success in the world, women's activities are mostly limited to the two fields of education and health, and other sectors not only have not seen adequate growth rather seen a decreasing trend at some stages. One of the fields of women's power and participation is their social and civic lives, which has a close link with other indicators of social development. Civil partnership refers to cooperation with non-governmental civil institutions or membership in such institutions; organizations that are created with the voluntary participation of citizens without government intervention, their activities are focused on scientific, social, cultural, sports, artistic, philanthropic and charitable affairs, humanitarian affairs, rehabilitation, environment, civil and development issues and similar to it. This research, using a critical interpretation framework, tries to analyze the obstacles and challenges faced by women and their possible experienced in the context of daily life. The purpose of the research is, on the one hand, to understand the stories of women who experience obstacles, challenges and inequalities at civil institutions, and on the other hand, to explain the women's statements about the facilitators and possibilities before them in order to "play a role and participate in civil institutions".

METHODOLOGY

In this research, to understand and interpret the challenges and opportunities of women with higher education in civil institutions, interpretative paradigm and grounded theory method have been used. The participants are women with higher education aged 32 to 60 living in Tehran who have the experience of attending or researching in this field. In order to collect data, semi-structured interviews were conducted with 19 women with higher education (master's degree and doctorate) until theoretical saturation reached in terms of data. The theoretical sampling method was used to select the participants. Among the different sampling strategies, snowball sampling has been used; the data analysis was done with theoretical coding system. In this type of coding, which is specific to the grounded theory method, there were three stages of coding: open coding,

central coding and selective coding. In the open coding stage, the text of the interviews was read line by line and conceptualized. In the core coding, these concepts were placed next to each other and based on semantic overlap, and finally the core category was obtained at a more abstract level than the previous two stages.

FINDINGS

In the open coding stage, 102 primary concepts and 8 main categories were extracted. In the axial coding stage, the relationships between these concepts and categories were examined and were integrated into each other. In the selective coding stage, the final category and core were formed. The final category resulting from the surveys is "female-oriented agency and empathetic activism". This category narrates a number of different styles of women's agency and their efforts to be active in Iran's chaotic biosphere and unequal and masculine society. The versatility and eclecticism of modern concepts with the world of educated women has created many grounds for the social participation of this social group. Contrary to the idea that educated women with higher education are expected to have fewer problems and challenges to participate in social and civil institutions and various social, economic, political and cultural fields, but the structures of traditional culture sometimes create serious obstacles for educated women. After the Islamic revolution and especially since the 80s, the share and ratio of women in higher education has grown significantly and in many fields of higher education, the gender ratio has changed in favor of women; However, this increase and change of the sex ratio, despite some progress, in practice could not change the social status of women and their presence in civil institutions and economic and social sectors as expected, and this advantage could not make the presence of women in civil institutions proportional to their presence. Change in higher education. Because the masculine structure of government institutions on the one hand and the hidden rejection of civil institutions by some official bodies, the lack of financial support by government institutions, the reduction of civil institution activities to charity, the existence of skepticism towards civil institutions, the existence of some legal obstacles and lack of recognition They are among the cases that overshadowed the improvement of women's participation in civil society and their increased participation. In addition to these reasons, pay inequalities based on gender, lack of financial independence and financial dependence on the head of the household, lack of job independence, existence of gender discrimination in many jobs, financial dependence from the spouse, generalized financial and job

University Studies

Vol. 1
Issue 4
Summer 2023

restrictions, limiting socialization and lack of skill-oriented training. in the university system and higher education is one of the reasons for women's failure to participate more effectively in civil society and social institutions. The results showed that although the intervening conditions have a dual role in the success and weakening of the presence of educated women in social and civil institutions; But higher education for women and their presence in civil and social institutions have had a strengthening and facilitating role; Creating an environment for women to acquire new skills, strengthening the spirit of collectivism, creating a sense of empathy and companionship, rejecting gender stereotypes, increasing self-confidence, strengthening the spirit of responsibility, getting familiar with cultural and educational activities and such things are only part of the conditions that the system It has provided higher education to facilitate women's participation in civil society. In the long run, this can lead to changes in gender expressions and rejection of stereotypes of femininity, changes in gender-oriented normative perceptions, acceptance of women's agency, successful social performance and increased life satisfaction, and ultimately leads to the emergence of female agency and activism.

CONCLUSION

Despite the limitations faced by women, the mere presence of women in civil institutions and their role in this position has strengthened women's activism in various social fields. Activity and participation in civil institutions have gradually changed the daily life of women activists and brought profound consequences for the personal and social lives of women activists. Acquiring social identity, raising the credibility and social base of women, creating the belief that they can, and according to Giddens, has caused a rethinking of their personal and social identity and has caused them to, with difficulty and difficulty, narrate and share their stories of social life and participation in Today's Iranian community to present. Finally, it should be said that women's entry into higher education and obtaining scientific degrees can reduce the severity of this inequality and bring about positive changes in society and the labor market, and the presence of women in decision-making institutions. On the other hand, despite many obstacles and limitations, women have a great desire and enthusiasm to participate and play a role in society and civil institutions; The development of social responsibility, women's agency, and the development of moral and social fields are among the important causes of women's activity and interest in becoming members of social and civil institutions. In these non-governmental and non-governmental

organizations, unlike official and government organizations that generally have a male atmosphere, it is one of the important drivers of Iranian society, which has provided the ground for women's social and civil participation. In fact, women's passion for activities with low financial prospects, the need of civil organizations for voluntary activities and women's activism in various social fields have made the field of women's activities more available in these institutions than in other formal and informal institutions.

NOVELTY

This research has investigated the issues of participation of educated women in the civil society and the obstacles and challenges of women to play a role and has paid attention to the types of discrimination faced by women in this field.

CONFLICT OF INTEREST

The authors declare no conflict of interest.

University Studies

Vol. 1
Issue 4
Summer 2023

BIBLIOGRAPHY

- Amir Zare, S. & Allah Khani, S. (2021). Women's job position in the light of glass ceiling theory. *Journal of Research in Psychology and Educational*, 4(58), 51-64.
- Aris, S., Sarfi, T., Akhavan, M., & Sabbar, S. (2023). Motivations for Consuming Avatar-Specific Virtual Items on the Zepeto Gaming Platform. *Cadernos de Educação Tecnologia e Sociedade*, 16(4), 1248-1258.
- Atay, Ö. (2023). Women in turkish higher education management. *South Florida Journal of Development*, 4(3), 1216-1230.
- Barrett, M., & Brunton-Smith, I. (2014). Political and civic engagement and participation: Towards an integrative perspective. *Journal of Civil Society*, 10. doi: 10.1080/17448689.2013.871911
- Borna, E., Afrasiabi, H., Kalate Sadati, A., & Kermani, M. (2022). Women's Perception of Barriers and Facilitators of Success: A Grounded Theory Study. *Woman in Development & Politics*, 20(3), 501-527. doi: 10.22059/jwdp.2022.341812.1008198
- Borna, E., Afrasiabi, H., Kalateh Sadati, A., & Gifford, W. (2022). Women's perspectives on career successes and barriers: a qualitative meta-synthesis. *Social Science Information*, 61(2-3), 318-344.
- Brown, N. E., Clark, C. J., & Mahoney, A. (2022). The Black Women of the US Congress: learning from descriptive data. *Journal of Women, Politics & Policy*, 43(3), 328-346.
- DePoy, E., & Gitlin, L. (2005) *Introduction to Research: Understanding and Applying Multiple Strategies*. Michigan: Mosby.
- Dyke, L.S., & Murphy, S.A. (2006). How we define success: A qualitative study of what matters most to women and men. *Sex Roles*, 55, 357-371.
- Galligan, Y. (2012). The contextual and individual determinants of women's civic engagement and political participation. The PIDOP Project.
- Ghaderzadeh, O., & Rezazadeh, F. (2020). A Study of the Lived Experience and the Perception of Women from Participation in Civic Associations. *Sociology of Social Institutions*, 6(14), 63-96. doi: 10.22080/ssi.2020.15416.1535
- Giddens, A. (2008). *Modernity and individuality* (N. Mofaghian, Trans.). Tehran, Iran: Ney.
- Giddens, A. (2015). *Consequences of modernity* (M. Solasi, Trans.). Tehran, Iran: Center Publication.
- González-Malabet, M. (2023). Women's political participation through social movements and nongovernmental organizations: The case of Compromiso Ciudadano in Medellín, Colombia. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 30(1), 93-114.

- Haddaji, M., Albors-Garrigós, J., & García-Segovia, P. (2017). Women chefs' experience: Kitchen barriers and success factors. *International Journal of Astronomy and Food Science*, 9, 49–54.
- Halim M. F., Barbieri, C., Morais, D. B., Jackes, S., & Seekamp, E. (2020) Beyond economic earnings: The holistic meaning of success for women in agritourism. *Sustainability*, 12(12), 1–16. doi: 10.3390/su12124907
- Halim, M. F., Barbieri, C., Morais, D. B., Jakes, S., & Seekamp, E. (2020). Beyond economic earnings: The holistic meaning of success for women in agritourism. *Sustainability*, 12(12), 4907.
- Hasunuma, L. (2019, January). Beyond formal representation: Case studies of women's participation in civil society in Japan. In *Women's Studies International Forum* (Vol. 72, pp. 1-8). Pergamon.
- Hibbs, L. (2022). (2022). "I could do that!"—The role of a women's non-governmental organisation in increasing women's psychological empowerment and civic participation in Wales (A. Shayesteh Moein, & M. Habibollahi Molazem, Trans.). *Journal of Administrative Studies and Research*, 4(14), 92-114.
- Hibbs, L. (2022, January). "I could do that!"—The role of a women's non-governmental organisation in increasing women's psychological empowerment and civic participation in Wales. In *Women's Studies International Forum* (Vol. 90, p. 102557). Pergamon.
- Iheduru-Anderson, K., Okoro, F. O., & Moore, S. S. (2022). Diversity and Inclusion or Tokens? A Qualitative Study of Black Women Academic Nurse Leaders in the United States. *Global Qualitative Nursing Research*, 9, 233339362110731. doi:10.1177/23333936211073116
- Karimi, M, S., Khanzadi, A., & Cheshmaghil, M. (2017). Investigating the relationship between fertility, women's labor force participation and economic growth (comparative study of Iran and member countries of group 7). *Iranian Journal of Sociology*, 19(1), 149-171. doi: 10.22034/jsi.2018.36651
- Karimzadeh, M., Fayzi, M. & Mirkazeh, F. (2016). Barriers to Baluch Women's Participation in Economic and Social Activities. *Woman Cultural Psychology*, 8(30), 59-73.
- Keen, R., Cracknell, R. & Bolton, M. (2018). Women in Parliament and Government. *House of Commons Briefing Paper*. Available at: <http://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN01250/SN01250.pdf>
- Kirkwood, J.J. (2016). How women and men business owners perceive success. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 22(5), 594–616.
- Koekemoer, E., Olckers, C., & Nel, C. (2020). Work–family enrichment, job satisfaction, and work engagement: The mediating role of subjective career success. *Australian Journal of Psychology*, 72(4), 347–358.

University Studies

Vol. 1
Issue 4
Summer 2023

- Lari, N., Al-Ansari, M., & El-Maghraby, E. (2022). Challenging gender norms: women's leadership, political authority, and autonomy. *Gender in Management: An International Journal*, 37(4), 476-493.
- Latifi, S., Karimi, F. (2019). The relationship between glass ceiling with a sense of empowerment of female employees. *Women and Family Studies*, 12(45), 45-60.
- Lerch, J. C., Schofer, E., Frank, D. J., Longhofer, W., Ramirez, F. O., Wotipka, C. M., & Velasco, K. (2022). Women's participation and challenges to the liberal script: A global perspective. *International Sociology*, 37(3), 305-329.
- Maddahi, J., Zare, B., Serajzadeh, S. H., & Karamhabibpour, K. (2021). The Problem of Celibacy: The Emerging Subject and New Life among Girls in Tehran. *Journal of Social Problems of Iran*, 12(1), 7-43. doi: 10.22059/ijsp.2021.84965
- Maguire, S. (2018). *Barriers to women entering parliament and local government*. Bath: Institute for Policy Research.
- Mahtabi, F. (2022). Statistical study of women's employment situation in Iran. *the first International Conference on Educational Sciences, Psychology and Humanities*.
- McNeil, C., Roberts, C., & Snelling, C. (2017). Power to the people? Tackling the gender imbalance in combined authorities & local government (pp. 3-55). Retrieved from <http://www.ippr.org/publications/power-to-the-people-tackling-gender-imbalance>
- Merriam, S. (2009). *Qualitative Research: a Guide to Design and Implementation*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Moeeni, S., & Tanaka, A. (2023). The effects of labor market opportunities on education: The case of a female hiring ceiling in Iran. *Journal of Public Economics*, 224, 104896.
- Moinifar, H. S. (2012). Higher education of women in Iran: progress or problem? *International Journal of Women's Research*, 1(1), 43-60.
- Molkara, M. (2019). The effect of the glass ceiling on the promotion of women's managerial status. *Contemporary Researches in Science and Research*, 2(17), 32-42.
- Moosavand, M., Aeini, B., & Sabbar, S. (2020). Future of AI and human agency: A qualitative study. *Journal of Cyberspace Studies*, 4(2), 189-210. doi: 10.22059/jcss.2020.96575
- Nazari, R. (2018). The Analysis of Glass Ceiling Effect on Improving the Management Position of Women in Sport Organizations in Isfahan Province. *Sport Management Journal*, 10(3), 477-465. doi: 10.22059/jsm.2019.108225.1205
- Nazarian, Z., & Rabiee, A. (2013). An investigation into obstacles to entrepreneurship among educated women. *Innovation & Creativity in Human Science*, 2(4), 1-25.

- Nosrati, S., Sarfi, M., & Moosavand, M. (2023). Liquid love and continuation of a new love order. *Synesis*, 16(1), 114-132.
- Okere, C. P. O., & Omodu, N. S. (2023). Women leadership and community development in Nigeria. *International Journal of Social Research and Development*. 5(1), 38-45
- Pamidimukkala, A., & Kermanshachi, S. (2023). Occupational Challenges of Women in Construction Industry: Development of Overcoming Strategies Using Delphi Technique. *Journal of Legal Affairs and Dispute Resolution in Engineering and Construction*, 15(1), 04522028.
- Putnam, R. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of american community*. New York: Simon and Schuster.
- Putnam, R. (2010). *Democracy and Civil Traditions* (M.T. Delfrooz, Trans.). Tehran, Iran: Salam Newspaper.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. New York: Simon and Schuster.
- Putnam, Robert (2014). *Affluent society, social capital of public life* (A. Khakbaz, & H. Pouyan, Trans.). Tehran, Iran: Shirazeh.
- Rahbari, L. (2016). Women in higher education and academia in Iran. *Sociology and Anthropology*, 4(11), 1003-1010.
- Reynolds AC, O'Mullan C, Pabel A, et al. (2018) Perceptions of success of women early career researchers. *Studies in Graduate and Postdoctoral Education* 9(1), 2-18.
- Rezai-Rashti, G. M., & Moghadam, V. M. (2011). Women and higher education in Iran: What are the implications for employment and the "marriage market"? *International Review of Education*, 57, 419-441.
- Sabzali, M., Darvishi, M., & Moosavand, M. (2024). Metaverse in Iran. *Journal of Cyberspace Studies*, 8(1), 121-144. doi:10.22059/jcss.2024.95894
- Sadeghi Fassaei, S. & Khademi, A. (2015). Women's employment in the last four decades studies: A meta-analysis. *Journal of Woman in Culture and Arts*, 7(2), 243-256. doi: 10.22059/jwica.2015.57578
- Sadeghi Fassaei, S. & Khademi, A. (2015). Women's employment in the last four decades studies: A meta-analysis. *Journal of Woman in Culture Arts*, 7(2), 243-256. doi: 10.22059/jwica.2015.57578
- Sadeghi, S. (2013). Gender, culture and learning: Iranian immigrant women in Canadian higher education. In *Women, War, Violence and Learning* (pp. 91-108). Routledge.

University Studies

Vol. 1
Issue 4
Summer 2023

Saeed, A., Riaz, H., & Baloch, M. S. (2022). Institutional voids, liability of origin, and presence of women in TMT of emerging market multinationals. *International Business Review*, 31(4), 101941.

Tabebordbar, F., Kamani, S., & Manochehri, B. (2016). Studying the Relationship between Women's Glass Ceiling Beliefs and Subjective Success among Female Employees at Shiraz Municipality. *Quarterly Journal of Woman and Society*, 6(24), 125-144.

Tsakalerou, M., Perveen, A., Ayapbergenov, A., Rysbekova, A., & Bakytzhanuly, A. (2022, April). Understanding the Factors Influencing Women's Career Trajectories in STEM Education in Kazakhstan. In *International Conference on Gender Research*, 5(1), 230-239.

Walker, A., and Kulkarni, K. G. (2021). Role of women in economic development: A comparison of the development trajectories in Ethiopia and Uganda. *The Journal of developing areas*, 55(2), 387-396. doi: 10.1353/jda.2021.0026

Women and Equalities Committee. (2017). *Implementation of sustainable development goal 5 in the UK*. London: House of Commons.

Zahedifar, E. (2012). *Women in Higher Education in Iran: Student perceptions of career prosperity in the labour market* (Master's thesis).

مقاله پژوهشی

مطالعه کیفی نقش و جایگاه آموزش عالی در مشارکت زنان در نهادهای مدنی و اجتماعی

نسیم السادات محبویی شریعت پناهی^{۱*}، جواد مداحی^۲، حسین حیدری^۳، سعید کبیری^۴

^۱ دانش‌آموخته مطالعات زنان، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

^۲ دانش‌آموخته دکتری جامعه‌شناسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

^۳ استادیار جامعه‌شناسی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی، جهاددانشگاهی، تهران، ایران

^۴ استادیار جامعه‌شناسی، گروه مطالعات اجتماعی، پژوهشگاه مطالعات فرهنگی، اجتماعی و تمدنی، تهران، ایران

چکیده

مشارکت زنان در زندگی نهادی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی یکی از شاخص‌های سنجش میزان توسعه‌یافتگی جوامع است. ولی حضور حضور زنان در اجتماع و نهادهای مدنی، همواره به دلیل فرهنگ سنتی و نقش پررنگ مردان و مقاومت آن‌ها در برابر واگذاری قدرت خود به زنان، با محدودیت‌هایی روبه‌رو است. در این بین، تحصیلات و حضور پررنگ زنان در آموزش عالی توانسته است بخشی از این موانع را خنثی کند. هدف این پژوهش کشف روش پژوهش کیفی بوده است و در آن تلاش شده است با مصاحبه عمیق و نیمه‌ساختاریافته براساس نظریه زمینه‌ای، نقش و جایگاه آموزش عالی در مشارکت زنان در نهادهای مدنی و اجتماعی و فرصت‌ها و چالش‌های حضور زنان تحصیل کرده در نهادهای مدنی و اجتماعی تبیین شود. جامعه مورد مطالعه زنان دارای تحصیلات عالی و شاغل شهر تهران است و نوزده نفر با روش نمونه‌گیری نظری انتخاب و با آن‌ها مصاحبه شده است. براساس نتایج حاصل از مصاحبه‌ها، هشت مقوله اصلی و یک مقوله هسته از خلال نظام کدگذاری داده‌ها استخراج شد: بازنمایی اشیاء یافته از مسئولیت اجتماعی، کنشگری اخلاقی، گسترش وجدان جمعی و توانمندسازی فردی، محدودیت‌های مالی و شغلی، تعمیم‌یافته نهادهای مدنی، ارتقای زیست اجتماعی چندوجهی، چالش‌های اجتماعی-اقتصادی نهادهای مدنی برای زنان، جامعه‌پذیری محدودیت‌ساز و آموزش‌های غیر مهارتی، چالش‌های ساختاری-سیاستی نهادهای مدنی، تغییر نموده‌های جنسیتی و طرد کلیشه‌های زنانگی و ارتقای خودکارآمدی و مشارکت. همچنین، «عاملیت زنانه‌محور و کنشگری همدلانه» به‌عنوان مقوله هسته انتخاب شد. زمینه‌های فرهنگی و تاریخی، در کنار موانع ساختاری و نهادی، از عوامل مشارکت زنان در نهادهای مدنی هستند. در مقابل، ارتقای تحصیلات دانشگاهی زنان، عاملیت زنانه و گسترش زمینه‌های اخلاقی-اجتماعی، شور و اشتیاق زنانه برای فعالیت با چشمداشت مالی پایین، نیاز سازمان‌های مدنی به فعالیت‌های داوطلبانه و کنشگری زنان در عرصه‌های مختلف اجتماعی، از پیشران‌های مهم جامعه زنان برای حضور در نهادهای مدنی است. نتایج نشان داد که اگرچه چالش‌ها و موانع زیادی برای مشارکت زنان در نهادهای مدنی و اجتماعی وجود دارد، اما زنان با احیای وجدان جمعی و ترمیم مسئولیت اجتماعی، عاملیت و کنشگری اجتماعی خود، بر موانع چیره می‌شوند و مسیر توانمندسازی را دنبال می‌کنند.

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۱/۰۳

تاریخ اصلاح: ۱۴۰۲/۰۲/۱۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۳/۲۰

واژگان کلیدی:

آموزش عالی
نهادهای مدنی
نهادهای اجتماعی
نقش جایگاه زنان
مشارکت زنان

* نویسنده مسئول

✉ nassimasharyat@gmail.com

☎ +۹۸ ۲۱-۸۸۶۹۳۳۴۸

چگونه به این مقاله ارجاع دهیم:

محبویی شریعت پناهی، نسیم‌السادات؛ مداحی، جواد؛ حیدری، حسین؛ و کبیری، سعید (۱۴۰۲). مطالعه کیفی نقش و جایگاه آموزش عالی در مشارکت زنان در نهادهای مدنی و اجتماعی. فصلنامه مطالعات دانشگاه، ۴(۱)، ۶۸-۳۹.

doi: 10.22035/jous.2024.5090.1055

URL: https://www.jous.ir/article_472.html

© نویسندگان دارای حق نشر و کلیه حقوق انتشار می‌باشند. دسترسی به متن کامل مقاله براساس قوانین کپی‌رایت کامانز CC BY 4.0 آزاد است. <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

۱. مقدمه و بیان مسئله

اگرچه به نظر می‌رسد کمتر از پنجاه سال است که رویکردها و نگرش‌های اجتماعی، آموزشی، اقتصادی و فرهنگی به نقش زنان به‌مثابه موضوعی جهانی تغییر کرده، روندی از پذیرش و اقبال عمومی به وجود آمده است که توانمندسازی زنان، ارتقای آموزشی آن‌ها در سطوح عالی، حرکت به سمت اقتصاد هوشمند، برابری جنسیتی و مشارکت زنان در نهادهای مختلف دولتی و غیردولتی، سپهری از رشد و توسعه انسانی را به ارمغان می‌آورد (گونزالس مالابت^۱، ۲۰۲۳؛ هیبز^۲، ۲۰۲۲؛ لرج و همکاران^۳، ۲۰۲۲؛ واکر و کاکارانی^۴، ۲۰۲۱؛ هاسومانانا^۵، ۲۰۱۹؛ برنا و همکاران، ۱۴۰۱، شایسته‌معین و حبیب‌الهی ملازم، ۱۴۰۱). در دنیای امروز، یکی از شاخص‌های مهم در سنجش اندازه توسعه‌یافتگی جوامع، چندوچون مشارکت زنان در زندگی اقتصادی اجتماعی و سیاسی آن‌ها است. زنان، به‌عنوان نیمی از نیروی انسانی، یکی از مهم‌ترین منابع توسعه هستند. زنان، علی‌رغم محدودیت‌های اجتماعی و فرهنگی، از نقش‌های سنتی خود فاصله گرفته و تمایل بیشتری به مشارکت اجتماعی و سیاسی از خود نشان داده‌اند. تجربه توسعه در کشورهای مختلف نشان می‌دهد که بدون مشارکت فعال زنان و لحاظ کردن دیدگاه آن‌ها در سطوح مختلف تصمیم‌گیری، توسعه پایدار محقق نمی‌شود. اگرچه شاخص‌های مربوط به مشارکت زنان در سال‌های اخیر رشد کرده است، شواهد و قرائن نشان می‌دهند که متناسب با ارتقای سطح تحصیلات زنان، ادغام اجتماعی و مشارکت آن‌ها در عرصه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، مدنی و مدیریتی رشد چندانی نداشته است (قادرزاده و رضازاده، ۱۳۹۸، ۶۴). زنان از نیروهای مهم تغییر در جهان معاصرند؛ به طوری که موفقیت و شکستشان بسیاری از ابعاد زندگی خود، خانواده و جوامع معاصر را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در دهه‌های اخیر در ایران، با وجود تغییر نقش‌های سنتی و افزایش تقاضای زنان برای تحصیلات عالی، که می‌تواند مقدمه‌ای برای ارتقا و موفقیت‌های بعدی محسوب شود، سایر پیشرفت‌های زنان با موفقیت‌های تحصیلی آن‌ها تناسب نداشته است (برنا و همکاران، ۱۴۰۱؛ ملک‌آرا، ۱۳۹۹).

1. González-Malabet
2. Hibbs
3. Lerch
4. Walker & Kulkarni
5. Hasunuma

۳۳)؛ به طوری که به لحاظ کیفی و به ویژه در زمینه شغلی و موقعیت‌های اجتماعی، به عنوان یکی از مظاهر مهم موفقیت در جهان، فعالیت‌های زنان بیشتر به دو حوزه آموزش و بهداشت محدود بوده و بخش‌های دیگر نه تنها رشد درخور ملاحظه‌ای نداشته، بلکه در برخی دوره‌ها نیز کاهش یافته‌اند (صفاکیش و فلاح محسن‌خانی، ۱۳۹۵؛ مهتابی، ۱۴۰۰). طی چهل سال گذشته، میزان اشتغال زنان همواره بین ۱۴ تا ۱۸ درصد در نوسان بوده است (کریمی و همکاران، ۱۳۹۷، ۱۵۱). در مشاغل مدیریتی در رده‌های مختلف و موقعیت‌های اجتماعی نسبتاً بالا نیز، میزان موفقیت‌های زنان در سازمان‌ها و ادارات دولتی و غیردولتی افزایش پیدا کرده است (برنا و همکاران، ۱۴۰۱؛ مهرآرا و همکاران، ۱۳۹۷؛ الهیاری و همکاران، ۱۳۹۷؛ نظری و لطیفی، ۱۳۹۷؛ کریمی و لطیفی، ۱۳۹۸؛ تابع بردار و همکاران، ۱۳۹۴؛ امینی زارع و الله‌خانی، ۱۴۰۰).

یکی از عرصه‌های قدرت و مشارکت زنان عرصه اجتماعی و مدنی است که پیوند وثیقی با دیگر شاخص‌های توسعه اجتماعی دارد. مشارکت مدنی ناظر بر همکاری با نهادهای مدنی غیروابسته به دولت و یا عضویت در این‌گونه نهادها است؛ تشکلهایی که با مشارکت داوطلبانه شهروندان بدون دخالت دولت و به‌طور غیرانتفاعی و عام‌المنفعه ایجاد می‌شوند و فعالیت آن‌ها معطوف به موضوعات علمی، فرهنگی، اجتماعی، ورزشی، هنری، نیکوکاری و امور خیریه، امور بشردوستانه، توان‌بخشی، محیط‌زیست، عمران و آبادانی و نظایر آن است. در دوره‌هایی که سیطره خُرده‌نظام سیاسی بر سایر خُرده‌نظام‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی تعدیل شده، زمینه برای رشد نهادهای مدنی و، به تبع آن، مشارکت اجتماعی و مدنی مردان و زنان مهیا شده است. برای نمونه، «به‌لحاظ کمی، طی سال‌های ۱۳۷۹-۱۳۷۶، تشکلهای غیردولتی زنان از ۶۷ تشکل به ۴۸۰ تشکل افزایش یافته است» (صادقی، ۱۳۹۵، ۲۷). بنابه آمار معاونت امور زنان و خانواده ریاست‌جمهوری (۱۳۹۶)، تعداد سازمان‌های مردم‌نهاد زنان و خانواده از ۱۶۷۷ به ۲۶۷۰ طی سال‌های ۱۳۹۵-۱۳۹۲ رسیده است که گستره فعالیت آن‌ها فرهنگی، اجتماعی، صنفی، اقتصادی و خیریه‌ای است. نرخ مشارکت اقتصادی زنان در سال ۱۳۹۳ برابر با ۱۰/۹ درصد پایین‌تر از میانگین کشوری (۱۲/۴ درصد) و ۶/۵ درصد پایین‌تر از میانگین مشارکت اقتصادی مردان (۶۷/۹ درصد) بوده است. نرخ مشارکت اقتصادی زنان در سال ۱۳۹۵ به ۱۳/۳ درصد رسیده است. نرخ بیکاری جمعیت ده ساله و بیشتر زنان طی سال‌های

۱۳۹۳ و ۱۳۹۴ برابر با ۲۵/۸ درصد، تعداد قضاات زن در سال ۱۳۹۵ برابر با ۲ نفر به‌عنوان دادیار، تعداد دهیاران زن در دوره سوم و چهارم فعالیت شوراهای اسلامی شهر و روستا ۱۳ و ۵۷ نفر، تعداد زنان منتخب شورای اسلامی شهر و روستا طی دوره‌های اول، دوم، سوم و چهارم به‌ترتیب ۲۴، ۲۱، ۱۸ و ۵۴ نفر بوده است (قادرزاده، ۱۳۹۸، ۶۶). فراتحلیل چهار دهه پژوهش در حوزه مشارکت زنان نشانگر آن است که «مشارکت زنان در بدنه نخبگانی و دانشگاهی بعد از انقلاب تا کنون از روند مشخصی که ذیل آن بتوان به ارائه مدلی نظام‌مند از کم و کیف مشارکت زنان در حوزه‌های سیاسی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دست یافت برخوردار نبوده و به‌صورتی مشهود تحت تأثیر فضاها و گفتمانی دولت‌های حاکم بوده است و نگاه محدود نسبت به مشارکت زنان منجر به غفلت در شکل‌گیری نگاه جامع و همه‌جانبه به این حوزه شده است» (صادقی فسایی و خادمی، ۱۳۹۵). اما با وجود تحولات قابل توجه در این حوزه، چالش‌ها و مسائل حوزه زنان با تحصیلات و مدارج علمی بالا و اکاوی نشده و پژوهشی که از طریق شنیدن صدای زنان با تحصیلات عالی و روایت‌های آن‌ها بخواهد به موانع، چالش‌ها و فرصت‌های تجربه‌شده زنان در مسیر مشارکت در نهادهای مدنی بپردازد انجام نشده است. لذا برای درک عمیق‌تر وضعیت موجود، تحلیلی جامعه‌شناختی با رویکردی کیفی که بتواند موانع و چالش‌های پیش‌روی زنان و همچنین امکانات و فرصت‌های در دسترس آن‌ها را بررسی کند ضروری به نظر می‌رسد. در این پژوهش قصد داریم با استفاده از چهارچوبی تفسیری-انتقادی، به تحلیل موانع و چالش‌های پیش‌روی زنان و امکانات تجربه‌شده آنان در بستر زندگی روزانه بپردازیم. مشخصاً هدف تحقیق حاضر از یک سو درک داستان‌های زنانی است که موانع، چالش‌ها و نابرابری‌هایی را در مسیر مشارکت در نهادهای مدنی تجربه می‌کنند، و از سوی دیگر تبیین گفته‌های زنان درباره تسهیل‌کننده‌ها و امکانات پیش‌روی آن‌ها در نیل به «نقش‌آفرینی و مشارکت در نهادهای مدنی» است.

۲. پیشینه تحقیق

مشارکت مدنی به‌عنوان فعالیت در همکاری با افراد یا سازمان‌های دیگر برای دستیابی به یک هدف مشترک و تأثیرگذاری بر جامعه تعریف شده است (هییز، ۲۰۲۲؛ بارت و برونتون اسمیت، ۲۰۱۴).

هابرماس وجود نهادهای مدنی و حوزه عمومی را به عنوان آن بخش از حیات اجتماعی می داند که ضمن استقلال خود نسبت به بخش های رسمی و غیررسمی، زمینه را برای گفت و گوی آزاد و خردمندانه و به دور از سلطه و کنش ارتباطی رهایی بخش فراهم می سازد. او بر ویژگی های شخصیتی افراد و توانایی آن ها برای خودیابی و قطع وابستگی از بخش های رسمی و غیررسمی نیز تأکید می کند. وی بهره گیری از حوزه عمومی برای تعاملات فرهنگی و اجتماعی و به ویژه گفت و گوی آزاد و خردمندانه را در شکل گیری ساختارها و ارزش های عام و تحقق عقلانیت ارتباطی و توسعه و تکامل اجتماعی ضروری می داند (قادرزاده و رضازاده، ۱۳۹۸، ۶۹).

پاتنام با مفهوم سازی نهادهای مدنی در قالب شبکه های افقی (مساوات طلب) و سرمایه اجتماعی پیونددهنده تعمیم یافته، روابط اجتماعی افراد و تعاملات آن ها با یکدیگر را بنیادی ترین جزء سرمایه اجتماعی معرفی می کند و شبکه ها را به عنوان خاستگاه هنجارهای اعتماد و همیاری مطرح می سازد. به باور پاتنام، مشارکت در نهادهای مدنی بر مشارکت فعال در موضوعات عمومی، علاقه مندی به مسائل عمومی، آمادگی درگیر شدن در مباحث و فعالیت های عمومی و همکاری و عضویت در نهادهای مدنی دلالت دارد (پاتنام، ۱۳۸۴، ۲۹۶). از نظر پاتنام، اشکال مشارکت مدنی داوطلبانه را می توان در قالب مشارکت غیررسمی و نهادی انجمنی که دربرگیرنده عضویت در سازمان ها، انجمن ها و کلوب ها و باشگاه ها با فعالیت های برنامه ریزی شده در یک زمان و مکان مشخص است مورد مطالعه قرار داد (پاتنام، ۲۰۰۰، ۲۷).

گیدنز با طرح نظریه ساختارمندی، وابستگی متقابل ساختار و کنش انسانی را مورد تأکید قرار داده است (گیدنز، ۱۳۸۸، ۸۱). اساس نظریه گیدنز نه تجربه کنشگر فردی همچون کنش متقابل (نمادین) و نه وجود هر نوع جامعیت اجتماعی همچون نظریه کارکردگرایی ساختاری، بلکه اعمال اجتماعی است که در راستای زمان و مکان سامان می گیرند. به اعتقاد وی، کنش ها اعمال را موجب می شوند و از طریق این اعمال، آگاهی ها و ساختارها به وجود می آیند و جریان دیالکتیکی از ایجاد عمل ساخت و آگاهی ها در بستر تاریخی و فرایندی پویا و به شکل بازتابی جریان می پذیرد. به زعم گیدنز، گرایش نهادهای مدنی با تغییر شکل زندگی روزمره همراه بوده و پیامدهای ژرفی برای فعالیت های شخصی در بر داشته است. بازانديشي

هویت شخصی و اجتماعی افراد براساس روایت خاصی از خود باطنی آن‌ها است که برحسب بازتاب‌های متغیر نهادهای اجتماعی مدرن، مورد تجدیدنظرهای مداوم قرار می‌گیرد. زنان نیز امکان بازاندیشی در هویت اجتماعی خود و نقش زن در اجتماع و هویت فردی خود را یافته‌اند و از خلال مشارکت در انجمن‌های مدنی، به تلاش برای توانمندسازی خود در این زمینه دست یازیده‌اند (قادرزاده و رضازاده، ۱۳۹۸، ۷۱).

موفقیت یک «پدیده اجتماعی» (رینالدز و همکاران^۱، ۲۰۱۸، ۶) و با «ساختاری پیچیده»^۲ (هلیم و همکاران^۳، ۲۰۲۰، ۸) است که شامل ابعاد شخصی و شغلی و همچنین ذهنی و عینی است (کوئکموور^۴ و همکاران، ۲۰۲۰، ۳۴۸). در معنای خاص و به‌طور سنتی، به‌ویژه در جوامع غربی، موفقیت به‌منزله دستاوردهای مالی، مانند ثروت و موقعیت که معمولاً با جامعه‌پذیری مردانه و نقش نان‌آوری آن‌ها مرتبط است، تعریف می‌شود (کرکوود^۵، ۲۰۱۶، ۵۹۴). در چنین تقسیم‌بندی قاطعانه‌ای میان وظایف زن و مرد، که ریشه‌های آن به انقلاب صنعتی برمی‌گردد (دایک و مورفی^۶، ۲۰۰۶، ۳۵۷)، دستاوردهای زنان نیز در حوزه خصوصی در قالب خانه‌داری و تربیت فرزند سنجیده می‌شود (هلیم و همکاران، ۲۰۲۰، ۲). در اواسط قرن بیستم، همگام با طرح مباحث توسعه و ضرورت مشارکت اجتماعی - اقتصادی زنان، آن‌ها پا به عرصه اجتماع گذاشتند؛ اما نه تنها جامعه از چنین تغییراتی استقبال نکرد، بلکه هر روز بر دامنه چالش‌ها موانع و مشکلات زنان اضافه شد. براساس نظریه «درهم‌تنیدگی»، تحلیل تجربه‌های زنان با هویت‌های متعدد چندگانه فقط از طریق نوعی سلطه مانند جنسیت‌گرایی کفایت نمی‌کند. محققان درهم‌تنیدگی تأکید می‌کنند که نظام‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی مسلط هم‌پوشانی دارند و به‌طور متفاوت بر زنان براساس موقعیت‌های اجتماعی‌شان تأثیر می‌گذارند. از دیدگاه درهم‌تنیدگی، زنان به‌دلیل میراث تاریخی و معاصر، با حاشیه‌سازی در اشکال ساختاری و بین‌فردی روبه‌رو می‌شوند (برنا و همکاران^۷، ۲۰۲۲).

1. Reynolds
2. complex construct
3. Halim
4. Koekemoer
5. Kirkwood
6. Dyke
7. Borna

غالب پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه زنان و آموزش عالی به بررسی نابرابری‌های جنسیتی و تبعیض و میزان موفقیت زنان در کسب جایگاه مدیریتی و اجرایی در مقایسه با مردان است. پژوهش‌ها نشان می‌دهند که مشارکت مدنی منوط به عوامل متعددی همچون عوامل جمعیت‌شناختی (مثل وضعیت اجتماعی و اقتصادی نژاد و قومیت جنسیت)، عوامل زمینه‌ای (مثل کلان ساختارهای انتخاباتی یا نظام‌های سیاسی) و عوامل اجتماعی (مثل خانواده همسالان تحصیلات، رسانه‌ها و محیط کاری) است. از نظر تاریخی، تلاقی این عوامل به معنای جنسیت‌محور بودن مشارکت مدنی است و زنان به دلیل غلبه این رویکرد، فاقد خودکارآمدی و سرمایه اجتماعی مورد نیاز برای مشارکت در فعالیت‌های (گالینگان^۱، ۲۰۱۲؛ کین، کرکنله، و بولتون^۳، ۲۰۱۸؛ مگوایر^۴، ۲۰۱۸؛ مک‌نیل^۵ و همکاران، ۲۰۱۷؛ کمیته زنان و برابری، ۲۰۱۷). مالابت (۲۰۲۳).

در بررسی مشارکت سیاسی و اجتماعی زنان از طریق نهادهای غیردولتی (نهادهای مدنی) در کلمبیا به این نتیجه دست یافت که نهادهای مدنی نقش بسیار مهمی در تسهیل مشارکت سیاسی و اجتماعی زنان دارند و عاملیت زنان را در مشارکت‌های موفقیت‌آمیز، به‌ویژه برای زنان با تحصیلات عالی، فراهم می‌کنند.

اگرچه و اومودو^۶ (۲۰۲۳) با مطالعه نقش زنان در مدیریت توسعه اجتماع در نیجریه به این نتیجه رسیدند که زنان، علی‌رغم داشتن پتانسیل بالا در مدیریت توسعه، به حاشیه‌رانده شده‌اند و در عمل نقش بسیار پایینی در رهبری سیاسی و تصمیم‌گیری دارند. ایشان معتقدند که اگرچه بخشی از این مسئله به تفاوت ساختار بیولوژیکی و فیزیولوژیکی زنان و مردان ارتباط دارد، ولی هنجارهای اجتماعی، طرد سیاسی و عدم تعادل اقتصادی نیز نقشی تعیین‌کننده در حضور زنان در عرصه عمومی دارد. حتی در بسیاری از مواقع، زنان با توجه به داشتن مدارج تحصیلی، وضعیت اجتماعی - اقتصادی و شغلی بالاتر از مردان، باز از فرایند مدیریت توسعه به حاشیه‌رانده می‌شوند.

1. María González-Malabet
2. Galligan
3. Keen, Cracknell, & Bolton
4. Maguire
5. McNeil et al.
6. Okere & Omodu

آتای^۱ (۲۰۲۳) در میزان حضور زنان در مؤسسات آموزش عالی ترکیه در مقایسه با مردان مشاهده کرد که با وجود زمینه قانونی برابری جنسیتی و تأکید قانون اساسی ترکیه بر موقعیت برابر زنان با مردان، حضور زنان در سمت هیئت‌علمی برخی از رشته‌های دانشگاهی کماکان پایین است. برای جبران این کاستی، افزایش حمایت‌های دانشگاه، بهبود امکانات مراقبت از کودکان و سالمندان، تبعیض مثبت و اعمال سهمیه‌بندی برای افزایش تعداد مدیران زن پیشنهاد شده است.

معینی^۲ (۲۰۲۳) در بررسی تأثیر کاهش فرصت‌های بازار کار بر میزان گرایش به تحصیلات دانشگاهی زنان در ایران به این نتیجه رسید که سیاست محدود کردن استخدام زنان در سال ۲۰۱۰ باعث کاهش ثبت‌نام زنان در دانشگاه در سال‌های بعد شده است. از نظر محقق، این مسئله در درازمدت می‌تواند بر میزان حضور زنان در سمت‌های مدیریتی و اداری اثر سوء داشته باشد.

سعید، ریاض و بلوچ^۳ (۲۰۲۲) ارتباط بین فراگیر بودن خلأهای سازمانی در بازارهای نوظهور و به‌کارگیری زنان در تیم‌های مدیریت ارشد (TMT) توسط شرکت‌های چندملیتی بازارهای نوظهور (EMNCs) را بررسی کرده است. با استفاده از نظریه نهادی، محققان استدلال کرده‌اند که شرکت‌های چندملیتی بازارهای نوظهور، حضور زنان در تیم‌های مدیریت ارشد را به‌عنوان ابزار و استراتژی مشروعیت‌بخش برای اصلاح و تعدیل بدبینی ذی‌نفعان در بازارهای خارجی به کار می‌گیرند. این مسئله برای شرکت‌هایی که کشورهای با برابری جنسیتی نهادی بالا و سطح پایین فساد فعالیت دارند بیشتر است.

هینز (۲۰۲۲) در بررسی نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در افزایش توانمندی‌های روان‌شناختی زنان در ولز به این نتیجه رسید که فعالیت‌های این سازمان باعث رشد توانمندی روان‌شناختی فردی زنان شده است.

نتایج پژوهش پامیدیموکالا و کرمانشاهی^۴ (۲۰۲۲) نشان داد که ساختار مدیریتی، فرهنگی و محیط صنعت ساخت‌وساز چالش‌هایی را برای زنان ایجاد کرده که منجر به

1. Atay

2. Moeeni

3. Saeed, Riaz & Baloch

4. Pamidimukkala & Kermanshachi

حضور کمتر آن‌ها در این بخش شده است. افزایش ساعات کار، تبعیض جنسیتی، آزار جنسی و ویژگی‌های بیولوژیکی زنان چهار عامل اصلی کم‌رنگ بودن زنان در این حوزه است. به نظر محققان، ارائه امکانات بهداشتی کافی برای کارمندان زن در محل کار، ارائه نقش‌ها و مسئولیت‌های چالش‌برانگیز برای زنان برای پیشرفت شغلی، ترویج فرهنگ سازمانی انعطاف‌پذیر و ارائه الگوهای نقشی برای زنان در صنعت ساخت‌وساز می‌تواند به حضور پررنگ آن‌ها در این صنعت کمک کند.

لاری، الانصاری و المغربی^۱ (۲۰۲۲) در بررسی تأثیر محیط‌های مردسالار و موانع فرهنگی بر مشارکت زنان در موقعیت‌های رهبری و اقتدار سیاسی در قطر به این نتیجه رسیدند که حمایت قابل توجهی از مردانی که دارای پست‌های رهبری و قدرت کلیدی هستند وجود دارد. اما در سطح فردی، نگرش مثبتی به نفع زنان وجود دارد و افراد دارای تحصیلات عالی، بیشتر از سایرین طرفدار حضور زنان در نقش‌های رهبری و سیاسی هستند. آن‌ها افزایش تعداد اقدامات زیربنایی برابری جنسیتی و بهبود ادراک عمومی و همچنین تبعیض مثبت برای افزایش حضور زنان در قدرت و نقش‌های رهبری را به‌عنوان ابزاری برای رفع عدم تعادل جنسیتی توصیه کرده‌اند.

براون، کلارک و ماهانی^۲ (۲۰۲۲)، در بررسی علل کنار گذاشتن زنان سیاه‌پوست از فرایند سیاست‌گذاری در کنگره آمریکا، به این نتیجه رسیدند که این مسئله ناشی از تبعیض فرهنگی و اجتماعی و نگرش منفی نسبت به سیاه‌پوستان و زنان سیاه‌پوست است.

تساکالرو^۳ و همکاران (۲۰۲۲)، در مطالعه علل حضور کم‌رنگ زنان قزاق در حوزه‌های علم، فناوری، مهندسی و ریاضیات، مشاهده کردند که علی‌رغم حضور ۵۸ درصدی زنان در رشته‌های کارشناسی، سهم دختران در رشته‌های علم، فناوری، مهندسی و ریاضیات تنها ۳۲ درصد است. از طرف دیگر، فقط ۲۵ درصد اعضای هیئت‌علمی این رشته‌ها زن هستند. به نظر پژوهشگران، یکی از علل حضور کم‌رنگ زنان در این حوزه‌ها، حضور کم‌رنگ دختران در دوره‌های کارشناسی این رشته‌ها است. آن‌ها در بررسی عوامل مختلف اجتماعی - اقتصادی و نهادی، به این نتیجه رسیدند که اختلال در تعادل بین کار و

1. Lari, Al-Ansari & El-Maghraby

2. Brown, Clark & Mahoney

3. Tsakalerou

زندگی، کلیشه‌های فرهنگی، خودارزیابی ضعیف و تبعیض مبتنی بر جنسیت در سطح نهادی، از مهم‌ترین عوامل حضور کم‌رنگ زنان در این حوزه‌ها است.

ایدورو اندرسون، اوکورو و مور^۱ (۲۰۲۲)، در بررسی علل سهم ناچیز زنان سیاه‌پوست در بخش مدیریت پرستاران، مشاهده کرد که نژاد و جنسیت، نگرش و ادراک همسالان و همکاران و همچنین ادراک اطرافیان از نژاد، جنسیت، طبقه و قدرت بر نحوه عملکرد رهبران پرستار دانشگاهی زنان سیاه‌پوست و به دست آوردن سمت‌های مدیریتی تأثیر داشته و غلبه این نگرش باعث به حاشیه رانده شدن و طرد زنان سیاه‌پوست از پست‌های مدیریتی شده است.

برنا و همکاران (۱۴۰۱) در تلاش برای درک زنان از موانع و تسهیل‌کننده‌های موفقیت به این نتیجه رسیدند که نظام‌های درهم‌تنیده اجتماعی و فرهنگی که هویت افراد را شکل می‌دهند، زنان را درگیر چرخه‌ای از یادگیری در رابطه با تأثیرات نظام‌مند کرده‌اند. براساس نتایج پژوهش آن‌ها، علی‌رغم این‌که نظام اجتماعی توانسته است فرصت‌های جدیدی برای زنان فراهم کند، وزن مؤلفه‌های اجتماعی و جنسیتی همچنان بالا است و این فرصت‌ها تحقق پیدا نکرده‌اند.

قادرزاده و رضازاده (۱۳۹۸)، در مطالعه تجربه زیسته و درک زنان از مشارکت در نهادهای مدنی، به این نتیجه رسیدند که حضور و مشارکت زنان در انجمن‌های مدنی تابع منابع در دسترس زنان و تجربه زیسته فعالیت اجتماعی است و زمینه مذکور به‌مثابه شرایط علیّ کمّ و کیف مشارکت زنان را رقم می‌زند.

با نگاه تحلیلی به پیشینه‌های اشاره‌شده، می‌توان به اهمیت مسئله زنان، به‌ویژه زنان تحصیل‌کرده، در جوامع مختلف از غرب تا شرق پی برد. پیشینه‌های پژوهش به‌درستی به جنبه‌های مختلف تجربه زیسته زنان تحصیل‌کرده و مشارکت اجتماعی - سیاسی آن‌ها پرداخته‌اند که می‌توانند در نوع نگاه، سطح تحلیل و هدایت پژوهش اثرگذار باشند. با وجود این، با توجه به پیچیدگی موضوع حوزه زنان، پژوهش‌های جامعه‌شناسانه باید به رسالت خود، یعنی نگاه موشکافانه، پرداخته و موضوع چالش‌های زنان در نهادهای مدنی را با رویکردی زمینه‌محور و کاوشی عمیق پیگیری کنند.

۳. روش

هدف این مطالعه فهم و تفسیر چالش‌ها و فرصت‌های زنان با تحصیلات عالی در نهادهای مدنی است. به همین دلیل، برای انجام این پژوهش از پارادایم تفسیری و از روش نظریه زمینه‌ای (گراند تئوری) استفاده شد. این روش در مواردی به کار می‌رود که پژوهشگر به فهم معنای پدیده از نگاه و تجربه کسانی که درگیر آن هستند علاقه‌مند است (مریام^۱، ۲۰۰۹)؛ بنابراین، پژوهشگران کیفی زمانی از این روش استفاده می‌کنند که می‌خواهند بفهمند مردم چه تفسیری از تجربه خود دارند، چگونه جهان خود را می‌سازند، و چه برداشتی از تجربه خود دارند (مداحی و همکاران، ۱۴۰۰).

مشارکت‌کنندگان این پژوهش زنان دارای تحصیلات عالی ۳۲ تا ۶۰ سال ساکن شهر تهران هستند که به حضور در نهادهای مدنی علاقه‌مندند و تجربه حضور و یا سابقه پژوهش در این حوزه را دارند. برای جمع‌آوری داده‌ها، با نوزده زن با تحصیلات عالی (کارشناسی ارشد و دکتری) مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته انجام شد و پژوهش از جهت داده به اشباع نظری رسید.

برای انتخاب مشارکت‌کنندگان، از روش نمونه‌گیری نظری استفاده شد. از میان استراتژی‌های مختلف نمونه‌گیری، نمونه‌گیری گلوله‌برفی به کار گرفته شد؛ به این صورت که ابتدا تعدادی از این افراد از طریق شبکه‌های مرتبط، آشنایی و افراد مطلع انتخاب شدند. پس از آن، هر نمونه، در صورت آشنایی با زنان مرتبط با نهادهای مدنی دیگر، زمینه برقراری ارتباط و شکل‌گیری مصاحبه بعدی را فراهم کرد.

مصاحبه‌ها به‌طور میانگین بین ۴۵ دقیقه تا ۳ ساعت زمان برد و در مواردی، در چندین جلسه ادامه یافت. بیشتر مصاحبه‌ها در فضاهای باز مانند پارک و بوستان، فرهنگستان، کتابخانه و در مواردی در کافی‌شاپ صورت پذیرفت.

تحلیل داده‌ها با نظام کدگذاری نظری انجام شد. در این نوع کدگذاری، که خاص روش نظریه زمینه‌ای است، سه مرحله کدگذاری طی شد: کدگذاری باز، کدگذاری محوری، و کدگذاری گزینشی. در مرحله کدگذاری باز، متن مصاحبه‌ها سطر به سطر خوانش و مفهوم‌بندی شد. در کدگذاری محوری، این مفاهیم کنار یکدیگر قرار شدند و براساس

1. Merriam

هم‌پوشانی معنایی به‌صورت مقولات محوری درآمدند و در نهایت مقوله هسته در سطحی انتزاعی‌تر از دو مرحله پیشین حاصل شد. ذکر این نکته ضروری است که فرایند کدگذاری داده‌ها از مصاحبه دوم به بعد آغاز شد و تا پایان کار تحلیل، مصاحبه و تحلیل به‌صورت هم‌زمان پیش رفت.

جدول ۱. مشخصات مطلعان

ردیف	نام	سن	تحصیلات	شغل
۱	سوگند	۳۷	فوق لیسانس	دانشجوی دکتری
۲	نوشین	۴۰	دکتری	کارشناس شهرداری
۳	نازنین	۴۸	دکتری	مدرس دانشگاه
۴	ژاله	۵۹	دکتری	پژوهشگر زنان
۵	سیمین	۵۳	دکتری	استاد دانشگاه
۶	هدا	۴۲	فوق لیسانس	دانشجوی دکتری
۷	حمیده	۶۰	دکتری	دانشیار دانشگاه
۸	نسترن	۵۲	دکتری	مدیر اداری
۹	نگار	۴۷	فوق لیسانس	بینایی سنج
۱۰	فهمیه	۳۷	فوق لیسانس	مددکار
۱۱	سارا	۳۶	دکتری	پژوهشگر زنان و خانواده
۱۲	شیما	۴۶	دکتری	دبیر
۱۳	ساناز	۴۴	دکتری	نویسنده
۱۴	مینا	۳۹	دانشجوی دکتری	پژوهشگر
۱۵	سحر	۳۵	فوق لیسانس	روان‌کاو
۱۶	نازنین	۳۵	فوق لیسانس	بیکار
۱۷	نادیا	۴۹	دکتری	مدرس دانشگاه
۱۸	دنیا	۵۴	دکتری	بازیگر و نقاش
۱۹	هنگامه	۴۲	دکتری	پزشک

اعتبارپذیری: برای افزایش اعتبار یافته‌ها، ارتباط نزدیک و توأم با اعتماد با مشارکت‌کنندگان ایجاد گردید و در طول بیش از هشت ماه گردآوری داده، این ارتباط حفظ شد. کنترل توسط اعضا (دپیوی و گیتلین، ۲۰۰۵) در سرتاسر فرایند گردآوری داده‌ها برای ارزیابی درستی مشاهدات و تفاسیر پژوهشگر به کار گرفته شد. مفاهیم برساخته و نتایج پژوهش به‌طور مرتب در فرایند کار و بعد از اتمام تحلیل داده‌ها با مشارکت‌کنندگان در میان

گذاشته شد. پژوهشگران در این مطالعه، با مقایسه‌های مداوم صحبت‌های مشارکت‌کنندگان در کنار توجه به بازخورد آن‌ها از تحلیل‌ها، تلاش کردند به سطح مناسبی از اطمینان در پژوهش دست یابند. همچنین بخش زیادی از مصاحبه‌ها (با رضایت کامل مشارکت‌کنندگان) ضبط شد و بخش دیگر با توجه به نظر مشارکت‌کنندگان مبنی بر عدم رضایت ضبط صدا، به صورت هم‌زمان در حین مصاحبه یادداشت شد.

ملاحظات اخلاقی: پیش از شروع مصاحبه، رضایت مشارکت‌کنندگان جلب شد. همچنین با توضیح هدف، موضوع و شیوه پژوهش، مصاحبه‌شوندگان با روند کار آشنا شدند تا در صورت تمایل نداشتن به شرکت در مصاحبه، قدرت اختیار و انتخاب کافی به آن‌ها داده شود. حفاظت از اطلاعات شخصی و خصوصی افراد بُعدی بسیار مهم در کار پژوهشی است. به همین دلیل، پژوهشگر با رضایت کامل و با اجازه هر فرد شرکت‌کننده در پژوهش به ضبط، یادداشت و استفاده از داده‌ها اقدام کرد و به افراد اطمینان داده شد که اطلاعات به طور محرمانه محافظت خواهند شد. از جمله این اقدامات که برای جلوگیری از فاش شدن هویت واقعی مشارکت‌کنندگان به کار برده شد، استفاده از اسامی مستعار در ثبت اطلاعات آن‌ها بود.

۴. یافته‌ها

داده‌ها با استفاده از روش کدگذاری نظری تحلیل شدند. در مرحله کدگذاری باز، ۱۰۲ مفهوم اولیه و ۸ مقوله اصلی استخراج شدند. در مرحله کدگذاری محوری، روابط بین این مفاهیم و مقولات بررسی و مقولات و مفاهیم تلفیق‌پذیر در یکدیگر ادغام شدند. در نهایت، در مرحله کدگذاری گزینشی، مقوله نهایی و هسته شکل گرفت. مفاهیم و مقولات (جدول ۲) نمایی از شرایط علی، شرایط زمینه‌ها، شرایط مداخله‌گر، پدیده، استراتژی‌ها و پیامدهای کنشگری زنان تحصیل‌کرده در نهادهای مدنی را نشان می‌دهد. مقوله نهایی حاصل از بررسی‌ها «عاملیت زنانه محور و کنشگری همدلانه» است. این مقوله روایت‌گر سنجی از سنخ‌های متنوع عاملیت زنانه و تلاش برای کنشگری آن‌ها در زیست‌جهان پرآشوب و اجتماع نابرابر و مردانه ایران است. چندوجهی بودن و التقاط مفاهیم مدرن با زیست‌جهان زنان تحصیل‌کرده، زمینه‌های متعددی را برای مشارکت اجتماعی این گروه

اجتماعی ایجاد کرده است. در ادامه، داده‌ها بر مبنای اظهارات مشارکت‌کنندگان و دریافت و تحلیل پژوهشگران به صورت شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، استراتژی‌ها و پیامدها صورت‌بندی شده‌اند.

جدول ۲. مفاهیم و مقوله‌های استخراج‌شده

مقولات اصلی	مفاهیم	اجزای مدل
بازنمایی اشاعه‌یافته از مسئولیت اجتماعی، کنشگری اخلاقی، گسترش وجدان جمعی و توانمندسازی فردی	نمایش عاملیت تعمیم‌یافته، کنشگری فعال، ترویج مسئولیت‌های اجتماعی زنان، خروج از انزوای بی‌کارکرد، احساس مفید بودن، اشاعه تعهدهای اجتماعی، پررنگ شدن مسئولیت‌پذیری اجتماعی، نمایش اعتمادبه‌نفس و خودباوری جمعی، احیای وجدان جمعی زنانه، بازنمایی زن توانمند، بازنمایی زن متعهد و اخلاق‌مدار، اهمیت دادن به اجتماعی بودن، گریز از بی‌تفاوتی اجتماعی، بسط توانایی‌های زنانه، احیای رویکردهای همدلانه، الگوسازی از احیای اخلاق اجتماعی، حرکت در مسیر همدلی، امیدسازی و لبخندبخشی، اجتماع‌محوری، بازنمایی توانمندی جنسیت‌محور، بر هم زدن تلقی بی‌کارکردی جنسیتی، نمایش نوعی از جامعه‌پذیری متنوع و توانمندساز، تلقی اصالت زنانه در اشاعه مسئولیت‌پذیری، طغیان علیه محدودیت‌های توانمندی زنانه	شرایط علی
محدودیت‌های مالی و شغلی تعمیم‌یافته	تلقی زن خانه‌دار علی‌رغم شاغل بودن زن، درآمد پایین زنان با تحصیلات عالی، نابرابری‌های پرداختی براساس جنسیت، وابستگی مالی به سرپرست خانوار، عدم استقلال مالی، عدم استقلال شغلی، تبعیض جنسیتی در بسیاری از مشاغل، تابعیت مالی از همسر، عدم امکان استقلال شغلی بدون اجازه همسر، مردانه تلقی شدن برخی مشاغل، طرد زنان در برخی مشاغل، عدم به رسمیت شناختن توانایی‌های زنان در کار و امور مالی، تحقیر و تمسخر شغلی زنان، عدم باور به توانایی زنان در برخی امور کاری، موانع فرهنگی - هنجاری ورود زنان به برخی فعالیت‌های کاری، عدم برابری در به دست آوردن پست‌های مدیریتی، مردسالاری حاکم بر امور مالی و شغلی، عدم حمایت مالی از زنان، کم‌بضاعتی مالی زنان در فعالیت‌های اجتماعی	زمینه‌ای
نهادهای مدنی، ارتقای زیست اجتماعی چندوجهی	کسب مهارت‌های جدید، تقویت روحیه جمع‌گرایی، ایجاد حس همدلی و همراهی، طرد مفاهیم کلیشه‌ای جنسیتی، اثبات توانایی‌ها، ایجاد اتمسفر مشارکت و همراهی، تقویت مسئولیت‌پذیری و ایفای نقش اجتماعی، درگیر شدن در امور خیریه و احساس مفید بودن، نقش‌آفرینی‌های پرکاربرد، انجام فعالیت‌های فرهنگی و آموزشی برای اقشار محروم، تجربه ترویج دگرخواهی اجتماعی، ارضای حس مفید بودن در اجتماع	مداخله‌گر

مقولات اصلی	مفاهیم	اجزای مدل
چالش‌های اجتماعی - اقتصادی نهادهای مدنی برای زنان	حیات خلوت بازنشستگان، عدم به رسمیت شناخته شدن توسط نهادهای دولتی، طرد پنهان نهادهای مدنی توسط برخی ارگان‌های رسمی، عدم حمایت مالی توسط نهادهای دولتی، تعدد نقش زنان با تحصیلات عالی و عدم امکان عضویت فعال در نهادهای مدنی، محدود شدن فعالیت نهادهای مدنی به امور خیریه، محدودیت‌های شدید مالی و عدم تمکن منابع لازم جهت جذب زنان، تقلیل فعالیت‌های نهاد مدنی به امور خیریه، نبود نگاه حرفه‌ای و توسعه کنشگری در نهادهای مدنی، سوءاستفاده برخی نهادهای مدنی از اعتماد زنان، سوگیری اخلاقی در نهادهای مدنی	علی
جامعه‌پذیری محدودیت‌ساز و آموزش‌های غیرمهارتی	تلقی جامعه از زنان به‌عنوان افراد با توانایی محدود، آموزش غیرمهارتی دختران از پایه، عدم باور و اشاعه توانایی‌های فردی به دختران از پایه، ایجاد ترس از مشارکت‌های جمعی و کار گروهی، نادیده انگاشتن استعدادها، عدم باور به مهارت‌های زنان، ایجاد فضای دلسردی برای مشارکت جمعی زنان، ایجاد یأس در به نتیجه رسیدن مهارت‌های اجتماعی زنان، ضرورت ارائه آموزش‌های حرفه‌ای به دختران از سنین پایین، آشنایی زنان با نهادهای مدنی و پرورش استعدادها آنها	زمینه‌ای
چالش‌های ساختاری - سیاستی نهادهای مدنی	بدبینی حاکمیت نسبت به نهادهای مدنی، مانع تراشی‌های قانونی بر سر راه نهادهای مدنی، عدم به رسمیت شناخته شدن نهادهای مدنی، برخورد قهری حاکمیت با نهادهای مدنی، رقابت‌های ناسالم میان نهادهای مدنی بر سر منافع اقتصادی، عدم تعامل پایدار حاکمیت با نهادهای مدنی، سیاسی دیدن نهادهای مدنی، برچسب سیاسی زدن به فعالیت‌های مدنی، با برنامه نبودن نهادهای مدنی، شبکه‌سازی‌های نامنظم و بی‌ساختار نهادهای مدنی	علی
تغییر نمودهای جنسیتی و طرد کلیشه‌های زنانگی	از بین بردن کلیشه‌های زنانگی و ضعف، تغییر برداشت‌های هنجاری جنسیت محور، زنانگی عاملیت محور، بازنمایی از نقش‌های جدید مشارکتی زنان، ایجاد نقش‌های جدید، بر هم زدن تقسیم کارهای اجتماعی سنتی، بالندگی زنانه و قبول نقش‌های جدید، ایجاد بسترهای خودباوری، تغییر باورهای سنتی، بسترسازی فرهنگ پذیرش مشارکت زنان	پیامدها
پیامدها: ارتقای خودکارآمدی و مشارکت	بالا رفتن مهارت‌ها و خودکارآمدی شخصی، نمایش عملکرد موفق اجتماعی، بالا رفتن احساس رضایت از زندگی، گسترش مشارکت‌های اجتماعی - مدنی، ارتقای عزت نفس، ارتقای کارکردی - نقشی زنانه، برابری در نقش‌پذیری‌های اجتماعی زنان	پیامدها

۴-۱. شرایط علی

شرایط علی در پژوهش کیفی به دنبال بررسی علت‌های شکل‌گیری پدیده است و فرایند بروز و ظهور پدیده را بررسی و تحلیل می‌کند. بازنمایی اشاعه‌یافته از مسئولیت اجتماعی، کنشگری اخلاقی، گسترش وجدان جمعی و توانمندسازی فردی از جمله مقولاتی هستند که زنان با تحصیلات آموزشی عالی در دفعات مختلف به آن اشاره داشتند. برای زنان مورد مصاحبه در این پژوهش، بسط مسئولیت اجتماعی، عاملیت زنانه و گسترش زمینه‌های اخلاقی - اجتماعی از جمله علل مهم فعالیت و علاقه به عضویت در نهادهای اجتماعی و مدنی هستند. سازمان‌های مردم‌نهاد و غیردولتی همواره از پیشران‌های مهم برای ایجاد بسترهای مشارکت اجتماعی و مدنی برای زنان و کنشگری و عاملیت زنان و توانمندسازی آن‌ها در رسیدن به مشارکت اجتماعی در گروه عضویت در نهادهای غیردولتی و مدنی است (هیبز، ۲۰۲۲).

نوشین، چهل‌ساله، با مدرک تحصیلی دکتری، بر نقش مهم سازمان‌های مدنی در گسترش عاملیت زنانه و کنشگری اخلاقی اجتماعی سخن می‌گوید:

با وضعیتی که ما می‌شناسیم، مکان‌ها یا شرایط زیادی نیست که زن‌های باسواد ما بتوانند عرض‌اندامی داشته باشند. خب، از این جهت ان‌جی‌یوها، یا همون سازمان‌های مردم‌نهادی که شما می‌گین، می‌تونه این شرایط رو فراهم کنه. در این گروه‌ها یا سازمان‌های مردمی، شما می‌تونن مسئولیت‌های غیرسازمانی بر عهده بگیری، با دیگران گروه‌های خیریه تشکیل بدهی، یا فعالیت‌های محیط‌زیستی و مفید برای جامعه انجام بدی. این قبیل کارها شما رو وارد فرایند شهروند خوب بودن و با دیگران کار مشترک کردن می‌کنه.

سیمین، پنجاه‌وسه‌ساله، مدرس دانشگاه و پژوهشگر زنان و خانواده است. وی سابقه بیش از بیست سال پژوهش در حوزه زنان دارد و بیش از ده سال است که در رابطه با سازمان‌های غیردولتی و مدنی و نقش آن‌ها در جامعه مطالعه و پژوهش می‌کند. او نیز، هم‌نظر با نوشین، حضور زنان در سازمان‌های مردم‌نهاد و مدنی را احیاکننده وجدان جمعی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی می‌داند و معتقد است:

اگر از منظر زنانه بودن به این ماجرا نگاه کنیم، زنان ما، با روحیه مسئولیت‌پذیری اجتماعی بسیار بالایی که دارند، به‌وضوح می‌شود دید که دوست ندارند بی‌تفاوت باشند، علی‌الخصوص زن‌های تحصیل‌کرده و با دانش ما. نمی‌توانند بشیند و اثرگذار نباشند. به نظر من، جنس زنان تحصیل‌کرده

ما از بی تفاوتی اجتماعی بیزار است و به همین دلیل، برای پویایی و نقش آفرینی، به عضویت این گروه‌های بی‌شمار درمی‌آیند.

چالش‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاستی و ساختاری نهادهای مدنی برای زنان و فعالیت آن‌ها در این نهادها از جمله مواردی است که زنان مورد مصاحبه به آن اشاره داشتند. از حدود سه دهه قبل تا کنون، بحث منابع و میزان منابع قابل کنترل به‌وسیله افراد و سازمان‌ها در نظریه‌های مشارکت جمعی، خاصه در قالب نظریه‌های مربوط به حوزه زنان، جایگاه قابل توجهی یافته است. بر این اساس، می‌توان تصور کرد که میزان دسترسی زنان به برخی منابع در میزان مشارکت سیاسی و اجتماعی آن‌ها مؤثر باشد. منابع در دسترس را می‌توان زمینه مهمی در مشارکت اعضای یک جامعه در نظر گرفت (قادرزاده و رضازاده، ۱۳۹۸، ۷۸). منابعی همچون تحصیلات، شبکه دوستی، ارتباطات، حمایت اطرافیان، خصوصیات فردی و زمینه‌های فرهنگی، شرایط مساعدی برای مشارکت اجتماعی زنان رقم می‌زنند. حال هر یک از این موارد در نهادهای مدنی با چالش‌های جدی مواجه است. به رسمیت شناخته نشدن توسط نهادهای دولتی، طرد پنهان نهادهای مدنی توسط برخی ارگان‌های رسمی، عدم حمایت مالی توسط نهادهای دولتی، تقلیل فعالیت‌های نهاد مدنی به امور خیریه، بدبینی حاکمیت نسبت به نهادهای مدنی، مانع‌تراشی‌های قانونی، و به رسمیت شناخته نشدن نهادهای مدنی از جمله مواردی هستند که در این حوزه زنان مورد مصاحبه به آن اشاره داشتند.

حمیده، شصت‌ساله، دانشیار دانشگاه و پژوهشگر حوزه زنان، به چالش‌های اجتماعی و سیاستی - حاکمیتی نهادهای مدنی اشاره دارد:

نه تنها به‌عنوان استاد دانشگاه، بلکه به‌عنوان یک زن که علاقه‌مند به شرکت در فعالیت‌های اجتماعی مختلف هستم، عرض می‌کنم خدمتتون نهادها و ان‌جی‌یوهای مردم‌نهاد ما مورد غضب و گاهی برخورد واقع می‌شن. این که مراکز مختلف اون‌ها رو به طرق مختلف کنار می‌زنن، با فعالیت‌های اون‌ها مخالفت می‌کنن، حمایت مالی خاص یا ویژه‌ای از دولت ندارن، مگر این که طبق برنامه‌های آن‌ها پیش برن، و از این قبیل مسائل. بماند که متأسفانه نهاد مدنی در ایران یعنی فقط پخت غذا، کار خیریه در صورتی که این تنها یک وجه از فعالیت مدنی زنان است.

هدا، چهل‌ودوساله، دانشجوی دکتری و پژوهشگر حوزه سمن‌ها و نهادهای مردمی است. وی چهار سال سابقه فعالیت در نهادهای مختلف مردمی را هم دارد. وی در رابطه با چالش‌های مختلف پیش‌روی زنان و نهادهای مدنی این‌گونه سخن می‌گوید:

بدون تعارف بگم، سازمان‌های مردم‌نهاد یا شدن حیات خلوت آدم‌های سن بالا و بازنشسته‌ها، یا رقابت می‌کنند سر اهدافی که اصلاً ربطی ندارد به هدف مدنی - اجتماعی. یه عده که - معذرت می‌خوام - برای تفریح و وقت‌گذرانی اون جا هستند، دولت هم که حمایت نمی‌کنه. ناگفته نمونه که برنامه‌ریزی و اخلاق حرفه‌ای هم این نهادها ندارند. بسیاری از زنان مثل من شرکت می‌کنن و علاقه دارن، ولی به محض ورود، با دیدن فضا و جوّ غیر حرفه‌ای، لفت می‌دن از گروه.

۲-۴. شرایط زمینه‌ای

در پژوهش‌های با راهبرد گراند تئوری، شرایط زمینه‌ای در حقیقت بسترها و شرایطی را بازنمایی می‌کنند که نه به صورت مستقیم، بلکه به صورت زمینه‌محور به بروز پدیده منجر می‌شوند. از چالش‌های مهم و زمینه‌ساز موانع مهم در عضویت زنان در نهادهای مدنی، مسائل و چالش‌های مالی و محدودیت‌های اجتماعی است. نابرابری‌های پرداختی براساس جنسیت، وابستگی مالی به سرپرست خانوار، عدم استقلال مالی، عدم استقلال شغلی، تبعیض جنسیتی در بسیاری از مشاغل، تابعیت مالی از همسر، محدودیت‌های مالی و شغلی تعمیم‌یافته، جامعه‌پذیری محدودیت‌ساز و آموزش‌های غیر مهارتی تلقی جامعه از زنان به‌عنوان افراد با توانایی محدود، از جمله موارد و موانع بر سر راه زنان در فعالیت‌های اجتماعی و مدنی هستند.

فهمیه، سی‌وهفت‌ساله، فوق‌لیسانس و مددکار اجتماعی است. وی با توجه به روحیه مددکاری اجتماعی و علاقه خود به این حوزه، از حضور پررنگ زنان در نهادهای مردمی سخن گفته است؛ گرچه اعتقاد دارد که در این عضویت، چالش‌های جدی را تجربه می‌کنند:

نهادهای مدنی که شما می‌فرمایید رو به جرات می‌شه گفت زنان تشکیل می‌دن، می‌چرخونن، هدایت می‌کنن و زنده نگه می‌دارن. به نظرم فرقی نداره چه میزان تحصیلات داری، چقدر درآمد داری؛ همین که زن باشی و همسر باشی، یه عالمه وظیفه داری، حق نداری پولت رو به هر شکلی خرج کنی. اختیار پولت رو نداری. می‌ری خیریه یا ان‌جی‌یو، شوهرت گیر می‌ده کجا می‌ری، وظایف خونه رو باید اول انجام بدی، تازه اگه اجازه دادن بری و به علایق خودت هم رسیدگی کنی. رک و پوست‌کنده، شما به‌عنوان خانم وابستگی مشخص مالی و اجتماعی داری.

دنیا، پنجاه و چهارساله، دکتری هنر دارد. وی در کسوت بازیگر و نقاش نیز تجربه کار دارد و از فعالان حوزه زنان در سازمان‌های مردم‌نهاد است. وی از عدم حضور زنان با مهارت واقعی در نهادهای مدنی انتقاد دارد و معتقد است که زنان حاضر در نهادهای مدنی، غیر حرفه‌ای و آموزش‌ندیده هستند:

عمده بانوان ما در بخش‌های مختلف آموزش ندیده و غیرحرفه‌ای هستن. به‌عنوان مثال، روحیه امداد و کمک بالایی دارن و این خودش خیلی ارزشمند. تحصیلات بالا دارن، اما در حوزه‌های امدادی و کارهای جمعی وارد نیستن. این مشکل هم از خود این افراد نیست؛ از آموزش‌های ما هست که از همون دوران ابتدایی، مخصوصاً برای دختران، هیچ آموزش مهارتی در نظر گرفته نمی‌شه. دختران عموماً ضعیف و بی‌مهارت رشد می‌کنن و خب وقتی هم که در نهادهای خیریه و مدنی حضور دارن، برای پخت غذا یا نهایتاً کمک‌های سطح پایین فعالیت می‌کنن.

۳-۴. شرایط مداخله‌گر

در این پژوهش، شرایط مداخله‌گر را بخشی از عوامل و مقوله‌هایی تشکیل می‌دهند که پدیده مورد نظر را تشدید یا تعدیل می‌کنند. کسب مهارت‌های جدید، تقویت روحیه جمع‌گرایی، ایجاد حس همدلی و همراهی، طرد مفاهیم کلیشه‌ای جنسیتی، اثبات توانایی‌ها، ایجاد اتمسفر مشارکت و همراهی، تقویت روحیه مسئولیت‌پذیری و ایفای نقش اجتماعی، درگیر شدن در امور خیریه و احساس مفید بودن، نقش‌آفرینی‌های پرکاربرد، انجام فعالیت‌های فرهنگی و آموزشی برای اقشار محروم، تجربه ترویج دگرخواهی اجتماعی، ارضای حس مفید بودن در اجتماع و نهادهای مدنی، در مجموع مقوله‌ای بسیار مهم به نام ارتقای زیست اجتماعی چندوجهی را می‌سازند.

نازنین، سی و پنج‌ساله، فوق‌لیسانس روان‌شناسی، عضو فعال سازمان‌های مردمی و دارای تجربه فعالیت در امور خیریه، از تجربه خود در حوزه تقویت همبستگی اجتماعی، مسئولیت‌پذیری، ایجاد فضای مشارکت و همدلی این‌گونه سخن می‌گوید:

باید عاشق این کار باشی تا بدونی من چی می‌گم، از چی حرف می‌زنم. شما وقتی در این گروه‌ها کار می‌کنی، شوق‌زده می‌شی؛ انگار برمی‌گردی به خوی انسانی خودت. یاد می‌گیری برای دیگران کار کنی، ایثار کنی و فداکاری رو یاد بگیری، این‌که آدم‌ها این‌جا در قامت انسانی خودشون قرار می‌گیرن. کارهای زیادی می‌کنیم؛ آموزش رایگان به نوجوانان مناطق محروم می‌دیم، پخش غذا و پخت هفتگی، توزیع لباس و لوازم‌التحریر داریم. هر کار مفیدی که ازمون بریاد، برای مردم و جامعه انجام می‌دیم.

نسترن، پنجاه و دو ساله، مدیر اداری و دکتری مدیریت منابع انسانی است. وی از تجربه خود در حوزه فعالیت در سمن‌ها و کاربرد آن‌ها در مشغله زیاد می‌گوید:

بینید، گمون نکنم از من پرکارتر هم پیدا کنی؛ نیست جداً. اما برای کار خیر و این‌که حس مفید بودن بهت دست بده، فرقی نداره چه سمتی داشته باشی، مدیر هستی یا نه، چکمه پات می‌کنی

می‌ری ظرف و دیگ‌های بزرگ غذا رو می‌شوری، چون وقتی می‌ری توزیع غذا برای مثلاً کارتن‌خواب‌ها، تازه می‌فهمی انسانی؛ جوهره آدمی رو رشد می‌ده. من که توی خونه ظرف نمی‌شورم، اون جا عاشق شستن ظرف‌هام. شما در این گروه‌ها دگرخواه می‌شی، از خودگذشتگی یاد می‌گیری و به نظرم کارخانه آدم‌سازی سازمان‌های مردمی؛ مکان‌هایی که از دل جامعه و مردم رشد کرده و شکل گرفته.

۴-۴. پیامدها

در بخش پیامدها، در حقیقت عضویت یا فعالیت در نهادهای مدنی یا عدم فعالیت در آن برای زنان پیامدهای مختلفی را به همراه داشته که مفاهیم و مقولات ذکر شده نشانه تنوع این پیامدها است. تغییر نمودهای جنسیتی و طرد کلیشه‌های زنانگی، تغییر برداشت‌های هنجاری جنسیت‌محور، زنانگی عاملیت‌محور، بالا رفتن مهارت‌ها و خودکارآمدی شخصی، نمایش عملکرد موفق اجتماعی، بالا رفتن احساس رضایت از زندگی، ارتقای خودکارآمدی و مشارکت از جمله مقولات پیامدهای مشارکت زنان تحصیل‌کرده در نهادهای مدنی هستند.

شیماء، چهل‌وشش‌ساله و دکتری روان‌شناسی عمومی و دبیر آموزش و پرورش، از پیامدهای مثبت عضویت در سازمان‌های مدنی این‌گونه سخن می‌گوید:

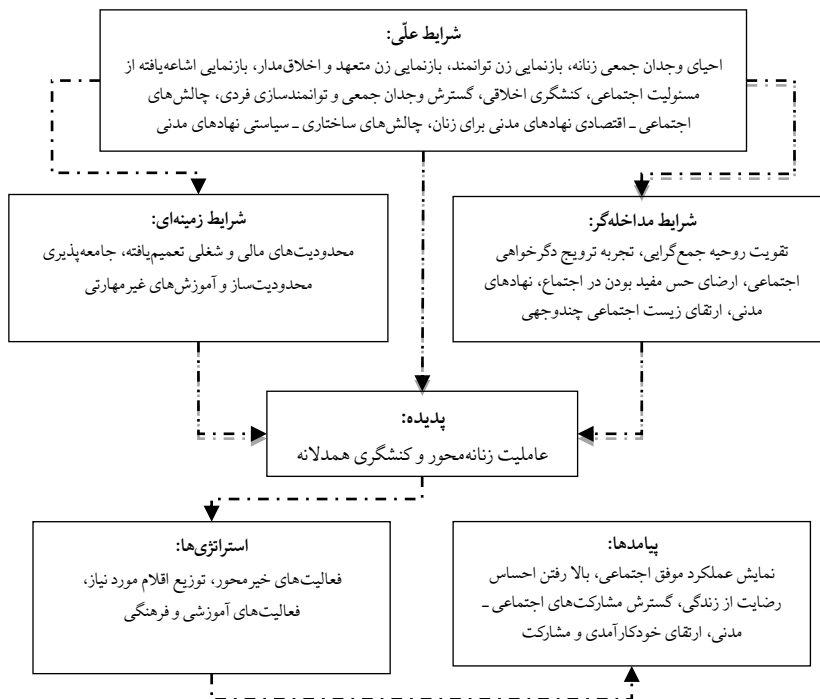
وقتی از قاب شخصی و برداشتی که دیگران ازت دارن درمی‌یای و خودت رو در این گروه‌ها ثابت می‌کنی، دیگران رو مجبور می‌کنی که بهت احترام بذارن. مثال بزنم؛ کاری رو انجام می‌دی که علاقه‌مندی، کمک‌کننده می‌شی و مهارت‌های مختلف رو در خودت تقویت می‌کنی. مثلاً من معلم هستم، ولی در همین گروه‌ها همراه یکی از دوستان کار ساختمانی و سیم‌کشی یاد گرفتم و کمک به مردمی می‌کنم که پول کافی ندارن برای این کار. شاید خنده‌دار به نظر برسه، ولی من که آچار نمی‌فهمیدم چیه، الان آچار به دست کارهای شخصی دیگران رو انجام می‌دم. راضی می‌شی از خودت و زندگی.

هنگامه، چهل‌ودوساله، پزشک و فعال حوزه سازمان‌های مردم‌نهاد است. وی در پاره‌ای از اوقات سال تجویز رایگان دارد و داوطلبانه ویزیت بیماران را انجام می‌دهد. هنگامه پیامد مهم فعالیت در سازمان‌های مدنی را طرد کلیشه‌های جنسیتی می‌داند و زنان را مستقل و کارآمد نشان می‌دهد:

کاربرد خوبی که داره — که ممکنه به چشم نیاد، ولی از نظر من مهمه، اینه که در خیریه‌ها و این قبیل سازمان‌های مردمی، نشون می‌دی که زن‌ها توانایی انجام هر کاری رو دارن، فقط باید

بهشون اجازه داد. این که یه پزشک جرأت و جسارت این رو داره که بره دروازه غار بین فقرا بشینه، صحبت کنه، این که زنان تحصیل کرده ما، برخلاف اون چیزهایی که می‌گن، فیس و افاده‌ای نیستن، برعکس، پای کار و قوی هستند. این که زن‌ها ضعیف هستن یا نمی‌تونن کارهای سخت انجام بدن، همش به نظر قضاوت‌های بی‌جاست. بنده پزشکم، از نردبون بالا رفتم، کار سخت کردم، تو گرما و سرما پایین شهر رفتم کمک کردم، سطل آشغال صحرائی درست کردم، با همین دستا بیل زدم.

نمودار شماره ۱. مدل پارادایمی چالش‌ها و فرصت‌ها حضور زنان در سازمان‌های مدنی

۵. نتیجه‌گیری

هدف این مقاله مطالعه کیفی نقش و جایگاه آموزش عالی در مشارکت زنان در نهادهای مدنی و اجتماعی و بررسی فرصت‌ها و چالش‌های حضور زنان تحصیل کرده در نهادهای مدنی و اجتماعی با تأکید بر نقش آموزش عالی در این فرایند است. عموماً زنان نه تنها در ایران بلکه در کل جهان با محدودیت‌ها و موانعی برای حضور در جامعه مدنی و مشارکت در بخش‌های مختلف رسمی و غیررسمی مواجه هستند. فرهنگ سنتی، کلیشه‌های ناروا و وجود نگرش‌های قدرتمند مردانه در اجتماع، امکان مشارکت زنان و نقش‌آفرینی آن‌ها در

جامعه را محدود کرده است. به همین منظور، تلاش شده است تا با روش گراندد تئوری و نظریه داده بنیاد و از طریق مصاحبه عمیق با برخی از زنان دارای تجربه کنشگری اجتماعی و مدنی، علل، زمینه‌ها و پیامدهای حضور زنان در جامعه مدنی بررسی و نقش آموزش عالی در شکستن حصارها و موانع مشارکت زنان مورد واکاوی قرار گیرد.

علی‌رغم این‌که سازمان‌های مردم‌نهاد ظرفیت‌ها و زمینه‌هایی برای مشارکت و فعالیت زنان ایجاد کرده‌اند، هنوز چالش‌ها و موانع جدی بر سر راه زنان وجود دارد. برخلاف این تصور که زنان تحصیل کرده مسئله و چالش کمتری برای حضور در نهادهای اجتماعی و مدنی و عرصه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی دارند، ساختارهای فرهنگ سنتی بعضاً موانع جدی برای زنان تحصیل کرده ایجاد می‌کنند. بعد از انقلاب اسلامی و به‌ویژه از دهه ۸۰ شمسی، سهم زنان در آموزش عالی رشد قابل توجهی داشت و در بسیاری از رشته‌های آموزش عالی، نسبت جنسی به نفع زنان تغییر کرد. تصور بر این بود که این تحول بزرگ، با گسترش و توسعه شبکه‌های دوستی، ارتباطات، توسعه خصوصیات فردی و زمینه‌های فرهنگی، بتواند ضمن ایجاد شرایط مساعد برای مشارکت اجتماعی زنان، ساختارهای مردانه را دچار تغییرات اساسی کند.

اما این افزایش و تغییر نسبت جنسی، علی‌رغم برخی پیشرفت‌ها، در عمل نتوانست آن‌گونه که انتظار می‌رفت، وضعیت اجتماعی زنان و حضور آن‌ها در نهادهای مدنی و بخش‌های اقتصادی و اجتماعی را دگرگون کند و حضور زنان در نهادهای مدنی را متناسب با میزان حضور آن‌ها در آموزش عالی تغییر دهد؛ زیرا ساختار مردانه نهادهای دولتی، طرد پنهان نهادهای مدنی توسط برخی ارگان‌های رسمی، عدم حمایت مالی توسط نهادهای دولتی، تقلیل فعالیت‌های نهادهای مدنی به امور خیریه، وجود بدبینی نسبت به نهادهای مدنی، وجود برخی موانع قانونی و به رسمیت شناخته نشدن آن‌ها، از جمله مواردی هستند که بهبود سهم زنان از جامعه مدنی و افزایش مشارکت آن‌ها را تحت‌الشعاع قرار داد.

در کنار این علل که چالش‌های جدی در مسیر مشارکت زنان در جامعه مدنی ایجاد کرده است، نتایج پژوهش نشان داد که نابرابری‌های پرداختی براساس جنسیت، عدم استقلال مالی و وابستگی مالی به سرپرست خانوار، عدم استقلال شغلی، وجود تبعیض جنسیتی در بسیاری از مشاغل، تابعیت مالی از همسر، محدودیت‌های مالی و شغلی

تعمیم یافته، جامعه‌پذیری محدودیت‌ساز و مهارت‌محور نبودن آموزش‌های ارائه‌شده در نظام دانشگاهی و آموزش عالی، از جمله زمینه‌های عدم توفیق زنان برای حضور و مشارکت مؤثرتر در جامعه مدنی و نهادهای اجتماعی هستند.

نتایج نشان داد که اگرچه شرایط مداخله‌گر نقشی دوگانه در توفیق و تضعیف حضور زنان تحصیل‌کرده در نهادهای اجتماعی و مدنی دارند، آموزش عالی برای زنان و حضور آن‌ها در نهادهای مدنی و اجتماعی، بیشتر نقشی تقویتی و تسهیل‌گر داشته‌اند. ایجاد زمینه کسب مهارت‌های جدید برای زنان، تقویت روحیه جمع‌گرایی، ایجاد حس همدلی و همراهی، طرد مفاهیم کلیشه‌ای جنسیتی، افزایش اعتمادبه‌نفس، تقویت روحیه مسئولیت‌پذیری، آشنایی با انجام فعالیت‌های فرهنگی و آموزشی و مواردی از این قبیل، تنها بخشی از شرایطی هستند که نظام آموزش عالی برای تسهیل مشارکت زنان در جامعه مدنی فراهم کرده است؛ امری که در درازمدت می‌تواند تغییر نمودهای جنسیتی و طرد کلیشه‌های زنانگی، تغییر برداشت‌های هنجاری جنسیت‌محور، پذیرش عاملیت زنان، نمایش عملکرد موفق اجتماعی و افزایش رضایت از زندگی را به دنبال داشته است و در نهایت به ظهور عاملیت زنانه و کنشگری منجر شود. زیرا، همان‌طور که پاتنام نیز اشاره کرده است، نتایج پژوهش نشان داد که حضور زنان در نهادهای مدنی و اجتماعی باعث علاقه‌مندی به مسائل عمومی و آمادگی درگیر شدن زنان در مباحث و فعالیت‌های عمومی جامعه شده و سرمایه اجتماعی بین‌گروهی قابل توجهی براساس شبکه‌های ایجادشده برای آن‌ها اندوخته شده است. البته نباید فراموش کرد که اینترنت و تکنولوژی‌های وابسته به آن این شبکه را تقویت کرده‌اند و این روند در آینده باز هم سرعت بیشتری پیدا خواهد کرد و به حوزه‌های روابط عاطفی (نصرتی و دیگران، ۲۰۲۳)، هنر (موسی‌وند و دیگران، ۲۰۲۲)، زیست مجازی (سبزعلی و دیگران، ۲۰۲۴؛ آریس و دیگران، ۲۰۲۳) و حتی فراتر از آنها کشیده شده است و بنابراین مسائل زنان و از جمله مسائل زنان دانشگاهی را باید در این شبکه درهم‌تنیده - و نه به عنوان یک هستی مجرد- دید.

علی‌رغم محدودیت‌های پیش‌روی زنان، صرف حضور زنان در نهادهای مدنی و ایفای نقش آن‌ها در این جایگاه، باعث تقویت کنشگری زنان در عرصه‌های مختلف اجتماعی شده است. همان‌طور که گیدنز بر نقش کنش‌ها و اعمال در ایجاد آگاهی و ساختار در

جامعه باور دارد، نتایج پژوهش نشان داد که فعالیت و مشارکت در نهادهای مدنی، به مرور زندگی روزمره زنان کنشگر را تغییر داده و پیامدهای ژرفی در زندگی فردی و اجتماعی زنان کنشگر به همراه داشته است. کسب هویت اجتماعی، بالا بردن اعتبار و پایگاه اجتماعی زنان، به تعبیر گیدنز، باعث بازاندیشی در هویت شخصی و اجتماعی آنها شده و موجب شده است تا آنها با سختی و مشقت، روایت و داستان خود را از زندگی اجتماعی و مشارکت در اجتماع ایران امروز ارائه دهند.

نتایج این پژوهش در خصوص نقش فعالیت مدنی در تسهیل مشارکت اجتماعی زنان با نتایج پژوهش ملایت (۲۰۲۳) و برنا و همکاران (۱۴۰۱) همخوانی دارد. همان طور که سعید، ریاض و بلوچ (۲۰۲۲) نشان داده‌اند که حضور زنان باعث مشروعیت بخشی شرکت‌های چندمیلیتی در اذهان ذی‌نفعان بین‌المللی شده است، نتایج این پژوهش نیز نشان داد که در بسیاری از مواقع، حضور زنان در نهادهای اجتماعی و مدنی نقش مهمی در جلب اعتماد جامعه به نهادهای مدنی و اجتماعی به‌ویژه در زمینه فعالیت‌های داوطلبانه و عام‌المنفعه دارد.

این پژوهش با نتایج پژوهش لاری، الانصاری و المغربی (۲۰۲۲) مبنی بر تأثیر محیط‌های مردسالار و موانع فرهنگی بر مشارکت زنان به‌ویژه در موقعیت رهبری، و مقاومت مردان در واگذاری پست‌های رهبری به زنان همسو و هم‌جهت است.

نتایج این پژوهش نشان داد که زنان در نهادهای مدنی، عموماً و نه همیشه، در موقعیت‌هایی به کار گرفته می‌شوند که خطری برای موقعیت رهبری مردان نداشته باشند. به همین خاطر، بخش بزرگی از زنان در نهادهای مدنی که رویکردی عام‌المنفعه و داوطلبانه دارند فعالیت می‌کنند.

نتایج این پژوهش با بخشی از نتایج پژوهش قادرزاده و رضازاده (۱۳۹۸) در خصوص تأثیر مثبت فعالیت‌های زنان در نهادهای مدنی فارغ از زمینه فعالیت آنها همسو است؛ چراکه براساس نتایج این پژوهش، صرف حضور زنان در نهادهای اجتماعی مدنی، فارغ از حصول موقعیت‌های مدیریتی یا غیرمدیریتی، باعث توانمندی آنها شده و به نرم شدن پوسته سخت مردانه و سنتی بخشی از جامعه کمک کرده است.

در نهایت، باید گفت که ورود زنان به آموزش عالی و کسب مدارج علمی توسط آنها

می‌تواند از شدت این نابرابری بکاهد و تغییری مثبت در جامعه و بازار کار و میزان حضور زنان در نهادهای تصمیم‌گیر و تصمیم‌ساز ایجاد کند. از سوی دیگر، زنان علی‌رغم موانع و محدودیت‌های فراوان، میل و اشتیاق زیادی برای مشارکت و ایفای نقش در اجتماع و نهادهای مدنی دارند. بسط مسئولیت اجتماعی، عاملیت زنانه و گسترش زمینه‌های اخلاقی - اجتماعی از جمله علل مهم فعالیت و علاقه زنان به عضویت در نهادهای اجتماعی و مدنی هستند.

این سازمان‌های مردم‌نهاد غیردولتی، برخلاف سازمان‌های رسمی و دولتی که عموماً فضای مردانه دارند، یکی از پیشران‌های مهم جامعه ایران هستند و زمینه را برای مشارکت اجتماعی و مدنی زنان فراهم کرده‌اند. در حقیقت، شور و اشتیاق زنانه برای فعالیت با چشم‌داشت مالی پایین، نیاز سازمان‌های مدنی به فعالیت‌های داوطلبانه و کنشگری زنان در عرصه‌های مختلف اجتماعی، باعث شده است تا زمینه فعالیت زنان در این نهادها بیش از سایر نهادهای رسمی و غیررسمی فراهم باشد.

منابع

امینی زارع، سیمین؛ و الله خانی، سحر (۱۴۰۰). جایگاه شغلی زنان در پرتوی نظریه سقف شیشه‌ای مطالعات روان‌شناسی و علوم تربیتی، ۵۸: ۵۱-۶۴.

برنا، عفت؛ افراسیابی، حسین؛ کلاته ساداتی، احمد؛ و کرمانی، مهدی. (۱۴۰۱). درک زنان از موانع و تسهیل‌کننده‌های موفقیت: مطالعه‌ای داده بنیاد. زن در توسعه و سیاست، ۲۰(۳)، ۵۰۱-۵۲۷.
doi:10.22059/jwdp.2022.341812.1008198

پاتنام، رابرت (۱۳۸۴). جامعه برخوردار، سرمایه اجتماعی زندگی عمومی (ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان). تهران: شیرازه.

پاتنام، رابرت (۱۳۸۰). دموکراسی و سنتهای مدنی (ترجمه محمد تقی دلفروز). تهران: روزنامه سلام.

تابع بردبار، فریبا؛ کمانی، محمدحسین؛ و منوچهری بهناز (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین باور به سقف شیشه‌ای و موفقیت ذهنی کارکنان زن در شهرداری شیراز فصلنامه علمی پژوهشی زن و جامعه، ۶(۴)، ۲۵-۱.

صادقی فسایی، سهیلا؛ و خادمی، عاطفه (۱۳۹۵). فراتحلیل ۴ دهه پژوهش در حوزه مشارکت زنان. مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان، ۱۴(۲)، ۳۴-۷۰.

صادقی فسایی، سهیلا؛ و خادمی، عاطفه (۱۳۹۵). فراتحلیل پژوهش‌های بعد از انقلاب اسلامی در موضوع آموزش زنان، راهبرد فرهنگ، ۹(۳۳)، ۱۷۱-۱۹۹.
doi: 10.22059/jwica.2015.57578

قادرزاده، امید؛ و رضازاده، فاطمه (۱۳۹۸). مطالعه تجربه زیسته و درک زنان از مشارکت در نهادهای مدنی. جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی، ۶(۱۴)، ۶۳-۹۶.
doi: 10.22080/ssi.2020.15416.1535

کریم‌زاده، مجید؛ فیاضی، مهرناز؛ میرکازهی، و ریگی، فائزه (۱۳۹۵). موانع مشارکت زنان بلوچ در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی. فصلنامه زن و فرهنگ، ۸(۳۰)، ۷۳-۵۹.

کریمی، فریبا؛ و لطیفی سمیه (۱۳۹۸). رابطه بین سقف شیشه‌ای با احساس توانمندی کارکنان زن دانشگاه. فصلنامه زن و مطالعات خانواده، ۱۲(۴۵)، ۶۰-۴۵.

کریمی، محمدشریف؛ خانزادی، آزاد؛ و چشم اغیل، مسعود (۱۳۹۷). بررسی رابطه بین باروری مشارکت نیروی کار زنان و رشد اقتصادی مطالعه تطبیقی ایران و کشورهای عضو گروه ۷. مجله جامعه‌شناسی ایران، ۱۹(۱)، ۱۴۹-۱۷۱.

گیدنز، آنتونی (۱۳۸۵). پیامدهای مدرنیته (ترجمه محسن ثلاثی). تهران: مرکز.

گیدنز، آنتونی (۱۳۸۸). تجدد و تشخیص (ترجمه ناصر موفقیان). تهران: نی.

مداحی، جواد؛ زارع، بیژن؛ سراج زاده، سید حسین؛ و حبیب پور گنابلی، کرم. (۱۴۰۰). مسئله تجرد: سوژه و زیست‌جهان نوپدید دختران شهر تهران. بررسی مسائل اجتماعی ایران، ۱۲(۱): ۷-۴۳.
doi: 10.22059/ijsp.2021.84965

فصلنامه مطالعات دانشگاه

۶۴

دوره ۱، شماره ۴
تابستان ۱۴۰۲
پیاپی ۴

ملک‌آرا، ملیکا (۱۳۹۹). اثر سقف شیشه‌ای بر ارتقای جایگاه مدیریتی زنان. پژوهش‌های معاصر در علوم و تحقیقات، ۲(۱۷)، ۳۲-۴۲.

مهتابی، فاطمه (۱۴۰۰). بررسی آماری وضعیت اشتغال زنان در ایران. اولین کنفرانس بین‌المللی علوم تربیتی روان‌شناسی و علوم انسانی.

نظری، رسول؛ و لطیفی، اعظم (۱۳۹۷). تحلیل اثر سقف شیشه‌ای بر ارتقای جایگاه مدیریتی بانوان در سازمان‌های ورزشی استان اصفهان. مدیریت ورزشی، ۱۰(۳)، ۴۶۵-۴۷۷.

نظریان، زهرا؛ و ربیعی علی (۱۳۹۲). بررسی موانع کارآفرینی زنان تحصیل کرده دانشگاهی ایرانی. ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، ۲(۴)، ۲۵-۱.

هییز، لیا (۱۴۰۱). «من می‌توانستم این کار را انجام دهم!» نقش یک سازمان مردم‌نهاد زنان در افزایش توانمندی‌های روان‌شناختی و مشارکت مدنی زنان در کشور ولز (ترجمه علی شایسته معین و منصوره حبیب‌الهی ملازم). مطالعات و پژوهش‌های اداری، ۴(۱۴)، ۹۲-۱۱۴.

Aris, S., Sarfi, T., Akhavan, M., & Sabbar, S. (2023). Motivations for Consuming Avatar-Specific Virtual Items on the Zepeto Gaming Platform. *Cadernos de Educação Tecnologia e Sociedade*, 16(4), 1248-1258.

Atay, Ö. (2023). Women in turkish higher education management. *South Florida Journal of Development*, 4(3), 1216-1230.

Barrett, M., & Brunton-Smith, I. (2014). Political and civic engagement and participation: Towards an integrative perspective. *Journal of Civil Society*, 10. doi: 10.1080/17448689.2013.871911

Borna, E., Afrasiabi, H., Kalateh Sadati, A., & Gifford, W. (2022). Women's perspectives on career successes and barriers: a qualitative meta-synthesis. *Social Science Information*, 61(2-3), 318-344.

Brown, N. E., Clark, C. J., & Mahoney, A. (2022). The Black Women of the US Congress: learning from descriptive data. *Journal of Women, Politics & Policy*, 43(3), 328-346.

DePoy, E., & Gitlin, L. (2005) Introduction to Research: Understanding and Applying Multiple Strategies. Michigan: Mosby.

Dyke, L.S., & Murphy, S.A. (2006). How we define success: A qualitative study of what matters most to women and men. *Sex Roles*, 55, 357-371.

Galligan, Y. (2012). The contextual and individual determinants of women's civic engagement and political participation. The PIDOP Project.

González-Malabet, M. (2023). Women's political participation through social movements and nongovernmental organizations: The case of Compromiso Ciudadano in Medellín, Colombia. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 30(1), 93-114.

- Haddaji, M., Alhors-Garrigós, J., & García-Segovia, P. (2017). Women chefs' experience: Kitchen barriers and success factors. *International Journal of Astronomy and Food Science*, 9, 49–54.
- Halim M. F., Barbieri, C., Morais, D. B., Jackes, S., & Seekamp, E. (2020) Beyond economic earnings: The holistic meaning of success for women in agritourism. *Sustainability*, 12(12), 1–16. <https://doi.org/10.3390/su12124907>
- Halim, M. F., Barbieri, C., Morais, D. B., Jakes, S., & Seekamp, E. (2020). Beyond economic earnings: The holistic meaning of success for women in agritourism. *Sustainability*, 12(12), 4907.
- Hasunuma, L. (2019, January). Beyond formal representation: Case studies of women's participation in civil society in Japan. In *Women's Studies International Forum* (Vol. 72, pp. 1-8). Pergamon.
- Hibbs, L. (2022, January). "I could do that!"—The role of a women's non-governmental organisation in increasing women's psychological empowerment and civic participation in Wales. In *Women's Studies International Forum* (Vol. 90, p. 102557). Pergamon.
- Iheduru-Anderson, K., Okoro, F. O., & Moore, S. S. (2022). Diversity and Inclusion or Tokens? A Qualitative Study of Black Women Academic Nurse Leaders in the United States. *Global Qualitative Nursing Research*, 9, 233339362110731. doi:10.1177/23333936211073116
- Keen, R., Cracknell, R. & Bolton, M. (2018). Women in Parliament and Government. *House of Commons Briefing Paper*. Available at: <http://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN01250/SN01250.pdf>
- Kirkwood, J.J. (2016). How women and men business owners perceive success. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 22(5), 594–616.
- Koekemoer, E., Olckers, C., & Nel, C. (2020). Work–family enrichment, job satisfaction, and work engagement: The mediating role of subjective career success. *Australian Journal of Psychology*, 72(4), 347–358.
- Lari, N., Al-Ansari, M., & El-Maghraby, E. (2022). Challenging gender norms: women's leadership, political authority, and autonomy. *Gender in Management: An International Journal*, 37(4), 476-493.
- Lerch, J. C., Schofer, E., Frank, D. J., Longhofer, W., Ramirez, F. O., Wotipka, C. M., & Velasco, K. (2022). Women's participation and challenges to the liberal script: A global perspective. *International Sociology*, 37(3), 305-329.
- Maguire, S. (2018). *Barriers to women entering parliament and local government*. Bath: Institute for Policy Research.
- McNeil, C., Roberts, C., & Snelling, C. (2017). Power to the people? Tackling the gender imbalance in combined authorities & local government (pp. 3–55). Retrieved from <http://www.ippr.org/publications/power-to-the-people-tackling-gender-imbalance>

- Merriam, S. (2009). *Qualitative Research: a Guide to Design and Implementation*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Moenei, S., & Tanaka, A. (2023). The effects of labor market opportunities on education: The case of a female hiring ceiling in Iran. *Journal of Public Economics*, 224, 104896.
- Moinifar, H. S. (2012). Higher education of women in Iran: progress or problem? *International Journal of Women's Research*, 1(1), 43-60.
- Moosavand, M., Aeini, B., & Sabbar, S. (2020). Future of AI and human agency: A qualitative study. *Journal of Cyberspace Studies*, 4(2), 189-210. doi: 10.22059/jcss.2020.96575
- Nosrati, S., Sarfi, M., & Moosavand, M. (2023). Liquid love and continuation of a new love order. *Synesis*, 16(1), 114-132.
- Okere, C. P. O., & Omodu, N. S. (2023). Women leadership and community development in Nigeria. *International Journal of Social Research and Development*. 5(1), 38-45
- Pamidimukkala, A., & Kermanshachi, S. (2023). Occupational Challenges of Women in Construction Industry: Development of Overcoming Strategies Using Delphi Technique. *Journal of Legal Affairs and Dispute Resolution in Engineering and Construction*, 15(1), 04522028.
- Putnam, R. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of american community*. New York: Simon and Schuster.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. New York: Simon and Schuster.
- Rahbari, L. (2016). Women in higher education and academia in Iran. *Sociology and Anthropology*, 4(11), 1003-1010.
- Reynolds AC, O'Mullan C, Pabel A, et al. (2018) Perceptions of success of women early career researchers. *Studies in Graduate and Postdoctoral Education* 9(1), 2-18.
- Rezai-Rashti, G. M., & Moghadam, V. M. (2011). Women and higher education in Iran: What are the implications for employment and the "marriage market"? *International Review of Education*, 57, 419-441.
- Sabzali, M., Darvishi, M., & Moosavand, M. (2024). Metaverse in Iran. *Journal of Cyberspace Studies*, 8(1), 121-144. doi:10.22059/jcss.2024.95894
- Sadeghi, S. (2013). Gender, culture and learning: Iranian immigrant women in Canadian higher education. In *Women, War, Violence and Learning* (pp. 91-108). Routledge.
- Saeed, A., Riaz, H., & Baloch, M. S. (2022). Institutional voids, liability of origin, and presence of women in TMT of emerging market multinationals. *International Business Review*, 31(4), 101941.
- Tsakalerou, M., Perveen, A., Ayapbergenov, A., Rysbekova, A., & Bakytzhanuly, A. (2022, April). Understanding the Factors Influencing Women's Career Trajectories in STEM Education in Kazakhstan. In *International Conference on Gender Research*, 5(1), 230-239.

Walker, A., and Kulkarni, K. G. (2021). Role of women in economic development: A comparison of the development trajectories in Ethiopia and Uganda. *The Journal of developing areas*, 55(2), 387–396. <https://doi.org/10.1353/jda.2021.0026>.

Women and Equalities Committee. (2017). *Implementation of sustainable development goal 5 in the UK*. London: House of Commons.

Zahedifar, E. (2012). *Women in Higher Education in Iran: Student perceptions of career prosperity in the labour market* (Master's thesis).

فصلنامه مطالعات دانشگاه

۶۸

دوره ۱، شماره ۴

تابستان ۱۴۰۲

پایه ۴